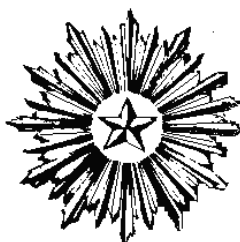

Vägledning till uniform m/ä för Kungl. Fortifikationen

- med råd för nutida bärande

**Henrik Sjövall
Dag Eckerberg**

2004

Utgåva 1 (bildversion)

Figur 1 Minnesstenen vid Jaktvarvet över Kungl. Svea ingenjörkår och Fältsignalkompaniet. Kapten Dag Eckerberg bär daglig dräkt med syrtut m/1829-1854 som livplagg. Övriga plagg är mössa m/1865-1899, sabelkoppel m/1859 med bärrem (båda av guldgalon), sabel ca 1890 för fortifikationsofficer med förnicklad balja samt ridbyxor och ridstövlar.

Vägledning till uniform m/ä för Kungl. Fortifikationen - med råd för nutida bärande

Henrik Sjövall och Dag Eckerberg.
Uppsala och Stocksund 2004.

1:a utgåvan (bildversion)

Vägledningen får fritt spridas och även återges under förutsättning att källan anges.

Förord

Oberoende av varandra och utan kännedom om varandras existens har författarna av denna vägledning, officerare vid arvtagarna till Kungliga Fortifikationen, under viss tid och på i huvudsak enahanda sätt verkat för att lyfta fram traditionerna från förutvarande Kungl. Fortifikationen till den uppmärksammade plats i nutiden de rätteligen förtjänar.

Efter det att vägarna korsats i samband med avtäckandet av minnesstenen över Kungl. Signalregementets verksamhet på Frösunda den 23 augusti 2002, har successivt vuxit fram ett samarbete och en samsyn som hittills främst kommit att omfatta förutvarande Kungl. Fortifikationens uniform m/ä.

I takt med det allt större intresset för historia och traditioner, under senare tid även inom Försvarsmakten, tror vi oss nu att tiden är mogen för att beskriva de olika persedlarna till uniformen m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen och ge några vägledande råd för uniformens bärande i nutiden. Vägledningen har remitterats till och approberats av den nuvarande traditionsofficeren vid Göta ingenjörkår (Ing 2) samt av Officerskårens traditionsutskott vid Upplands regemente (S 1).

Denna första utgåva är utgiven i två versioner: en textversion, utgiven 2003, samt den här föreliggande bildversionen, utgiven 2004. Texten i de två versionerna är med några få undantag likalydande.

Vår nyfikenhet och lust att utröna även de minsta, eller för oss okända, detaljer är stor; tveka inte att kontakta någon av oss!

Uppsala och Stocksund i april 2004

Henrik Sjövall
major vid signaltrupperna
fil. mag.

Dag Eckerberg
kapten, ingenjörtruppernas reserv
jur. kand.

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Innehållsförteckning.....	4
1 Grunder	6
Historik och kronologi	7
2 Råd för nutida bärande	10
2.1 Benämningar och användning.....	11
2.2 Stor paraddräkt.....	12
2.3 Liten paraddräkt.....	14
2.4 Daglig dräkt	16
2.5 m/ä Fort som trupperaddräkt.....	18
2.6 Praktiska tips.....	19
2.6.1 Något om tyget och dess färg	19
2.6.2 Skjortor och kragar	19
2.6.3 Nyttillverkning respektive begagnat.....	20
3 Historiska bäranderegler	21
3.1 Stor paraddräkt.....	22
3.2 Liten paraddräkt.....	23
3.3 Daglig dräkt	24
4 Beskrivningar	25
4.1 Tjänste-, grad- och utmärkelsetecken	25
4.1.1 Epåletter och tjänstetecken på epåletter.....	25
4.1.2 Axelklaffar och tjänstetecken på axelklaffar	28
4.1.3 Gradbeteckningar för furir och korpral	32
4.1.4 Tjänstetecken mm på bröstet.....	32
4.1.5 Tjänstetecken på kragar.....	33
4.1.6 Tjänstetecken på ärmor.....	36
4.1.7 Tjänstetecken på huvudbonader	38
4.1.8 Uniformsknappar och spännen	41
4.1.9 Passpoaler.....	42
4.1.10 Utmärkelsetecken	43
4.2 Livplagg.....	44
4.2.1 Vapenrock m/1845	44
4.2.2 Vapenrock m/1878	44
4.2.3 Vapenrock m/1888 (variant av m/1886).....	45
4.2.4 Vapenrock m/ä efter 1930	48
4.2.5 Kollett m/1873.....	49
4.2.6 Syrtut m/1829-1854.....	51
4.2.7 Linnerock m/1869	52
4.3 Byxor	53
4.3.1 Ridbyxor.....	53
4.3.2 Långbyxor	53
4.3.3 Vita långbyxor.....	54
4.3.4 Långbyxor m/1869	54
4.4 Huvudbonader.....	56
4.4.1 Kask m/1845	56
4.4.2 Käppi m/1855	56
4.4.3 Mössa m/1865-1899	56
4.4.4 Kask m/1894	58
4.4.5 Pälsmössa m/1885	59
4.4.6 Hatt m/1854-59	59
4.5 Kappor och andra förstärkningsplagg	60
4.5.1 Halsduk.....	60
4.5.2 Kappa m/1849	60
4.5.3 Kappa m/1872 (anbefalld 1876).....	61
4.5.4 Kappa m/1886 för manskap.....	62

4.5.5	Kappa m/1910	62
4.5.6	Kappa m/1910-23	62
4.5.7	Regnkappa (-krage) m/ä (m/1911)	62
4.5.8	Regnrock och mössöverdrag	63
4.5.9	Livpälsar	64
4.6	Skodon	65
4.6.1	Ridstövlar	65
4.6.2	Stövletter	66
4.7	Utrednings- och remtygspersedlar	67
4.8	Skärp	70
4.9	Blankvapen	71
4.9.1	Äldre 1800-tals modeller för fortifikationen	71
4.9.2	Senast fastställda modeller för fortifikationen	72
4.10	Eldhandvapen	74
4.11	Handskar (vantar)	74
4.12	Särskild utrustning	75
4.12.1	Dagbricka	75
4.12.2	Sporrar	75
5	Hästutredning	77
	Litteratur	79

1 Grunder

Begreppet ”uniform m/ä” (modell äldre) uppstod som en benämning på de olika arméförbandens äldre blå uniformer med tillhörande persedlar, normalt fastställda vid olika tidpunkter under 1800-talet, efter det att arméns första enhetsuniform den ljusgrå m/10 infördes. Även om olika förband och i viss mån till och med truppslag hade vissa likheter beträffande uniformering, krävs för förståelse av vilken ”m/ä” som avses normalt att densamma närmare artbestäms, exempelvis uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen.

Uniform m/ä för Kungl. Fortifikationen kan allmänt beskrivas som en något elegantare variant av infanteriförbandens m/ä, särskilt såvitt gäller vapenrocken. Utförandet var likt livgardenas. Den största skillnaden var att mössa, byxor och livplagg hade en för truppslaget unik mellanblå färg.

Vidare kan noteras att förbandsbeteckningar saknades på uniformer för officerare och underofficerare och att uniformen för dessa kategorier, förutom för de som tjänstgjorde vid Fortifikationens stab, var identisk oavsett på vilket förband personen tjänstgjorde. Orsaken härtil var att dessa befälskårer var gemensamma för truppslaget oavsett på vilket förband officeren var placerad, ett förhållande som efter delningen av Kungl. Fortifikationen den 1 juli 1937 i Fortifikationskåren samt ingenjör- och signaltrupper även gällde inom de båda sistnämnda intill införandet av enbefälssystemet den 1 juni 1983.

Generellt avseende m/ä vid armén gällde normalt att den var *obligatorisk* för officerare på stat (yrkesofficerare) intill ca 1939. Härefter och intill den 1 april 1966 var den *tillåten* uniform – vid enskilt uppträdande och när annat inte föreskrevs. Bestämmelserna gällde även för förutvarande Kungl. Fortifikationen och dess arvtagare. Efter nämnda tidpunkt har bärandet av en m/ä i officiella sammanhang i princip varit förbehållet I 1 och K 1 (numera Livgardet). Inom och utom vissa andra förband har emellertid bärandet av uniform m/ä likväl förekommit i mer eller mindre officiella sammanhang. Med fastställandet av *UniR A m/ä 1994* (TFD 94023) bekräftades denna tidigare oskrivna regel om att utgångna uniformsmodeller – *historiska uniformer* – tillfälligt får bäras – även i militära sammanhang – vid bland annat högtidligare tillfällen. Vidare fastslogs att beslutanderätten härom tillkom förbandschefen.¹

Det bör noteras att en förbandschefs generella eller individuella tillstånd för officer eller annan verksam inom Försvarsmakten, att bära en historisk uniform, endast är formellt nödvändigt under den tid personen är i tjänst. Således saknas formella hinder för bärande av en m/ä utanför tjänsten², exempelvis vid högtidsmiddag på officersmäss arrangerad av officerskår eller -förening. Förhållandena kan emellertid skilja sig mellan olika förband och vidare finns anledning att beakta officerens roll som föregångsman. Bärandet av en m/ä - både utanför och inom militärt område - bör därför alltid ske med gott omdöme.

¹ *UniR A m/ä 1994*; utvecklas närmare i Braunstein 1998, s 150.

² Se även Braunstein 1998, s 141.

Historik och kronologi

För att förstå sin samtid och kunna bedöma i vilken riktning förändringarna bär hän, är det nödvändigt att känna till sin historia!

Översiktlig truppslags- och förbandshistorik

Kungl. Fortifikationen kan betecknas som Svenska krigsmaktens specialtruppslag vad avser fortifikation (befästningar) och tekniska nymodigheter, från bildandet år 1635 och under drygt 350 år. Kungl. Fortifikationen var under historisk tid i första hand en kvalificerad stabsresurs för ledande och lösande av olika slag av befästnings- och fältarbeten, både i fred och i örlog, vid försvar och anfall samt vid omgrupperingar. I takt med omvärldsförändringarna tillfördes Fortifikationen från mitten av 1800-talet först ingenjörtrupp och sedan signaltrupp. Kring förra sekelskiftet utökades verksamheten också med ballong-, belysnings- och flygenheter, vilka senare avskiljdes till artilleriet respektive flygvapnet. Truppslaget bestod vid denna tidpunkt av en central stab samt fyra truppförband, betecknade Ing 1 –

Ing 4, varav ett (Ing 3) var inriktat på signal-/telegrafverksamhet. Dessa förband räknar följande år som sin starttidpunkt: Ing 1 – 1855, Ing 2 – 1873, Ing 3 – 1902 och Ing 4 – 1902. Ing 3 emanerade dock från ett år 1871 uppsatt fältsignalkompani inom det förband som senare blev Ing 1 och hade inom detta en relativt stor särställning. För behoven i anslutning till Bodens fästning sattes från 1911 upp, som en del av Ing 4, ett signalkompani. År 1914 beslutades om ytterligare ett förband (Ing 5), med inriktning på ingenjörverksamhet och med placering i Östersund. Även om ett kompani årligen kom att utbildas vid Fältjägerregementet under formen av ett detachement till Ing 1, resulterade bland annat fredsoptimismen och besparingskraven att planerna på Ing 5 utgick med 1925 års försvarsbeslut vid nyåret 1927. Signalkompaniet i Boden skiftade tillhörighet mellan Ing 4 och Ing 3 några gånger innan det 1937 permanent blev ett detachement till S 1 med beteckningen S 1B.

Det kan noteras att förbanden före värnpliktsreformen 1901 i princip i sin helhet var värvade, dvs. även manskapet var yrkesmilitärer. Beväringar började visserligen fr.o.m. 1885 års härordning (försvarsbeslut) tillföras i viss omfattning, men antalet och tjänstgöringstiden var alltför ringa för att påverka verksamheten i någon större omfattning.

Kungl. Fortifikationen delades den 1 juli 1937 upp i Fortifikationskåren, vilka i första hand ansvarade byggnation och förvaltning vad avser befästningar och öv

Figur 2 uniform m/1751 för Kungl. Fortifikationen. (UUB)

rig försvarsbyggnader, samt ingenjörtrupper och signaltrupper. Sistnämnda två truppslag kom att efterhand omfatta vardera tre förband i fredsorganisationen. Därvid hade 1957 signalkompaniet i Boden utökats till Norrlands signalbataljon (S 3), senare Norrlands signalregemente. År 1944 uppsattes ett signalkompani i Skövde (S 1Sk) som 1961 blev till Göta signalkår (S 2), senare Göta signalregemente. Mellan åren 1942 och 1950 fanns också ett kompani i Kristianstad (S 1K).

Fortifikationskåren upplöstes under 1990, varvid denna kårs personal fördelades på Försvarsmaktens olika förband. Beträffande ingenjör- respektive signaltrupperna har, genom förändringar åren 1997 och 2000, den tidigare förbandsstrukturen förbytts till för vardera truppslaget ett huvudregemente samt ett norrlandsdetachement (bataljon) - för båda vid Norrbottens regemente (I 19).

Under den tid Kungl. Fortifikationen existerade har många framträdande män framgångsrikt verkat inom truppslaget till fromma för Sveriges försvar. En av de mest kända torde vara Erik Dahlberg (1625–1703). Även under de senare seklerna har åtskilliga officerare med ursprung ur Kungl. Fortifikationen, eller dess arvtagare, nått höga positioner inom Försvarsmakten. Ett antal har av dessa (Lennart Ljung och Bengt Gustavsson) har också, trots sin bakgrund i så kallade tekniska truppslag, kommit att bli landets överbefälhavare. Från Kungl. Fortifikationen stammar också två flygvapenchefer (K.A.B. Amundson och Torsten Friis).

Översiktlig uniformshistorik över Kungl. Fortifikationens uniform m/ä

När det första permanenta truppförbandet inom Kungl. Fortifikationen, Sappörkompaniet, började sättas upp år 1855, kom förbandet helt naturligt att i huvudsak följa de uniformsbestämmelser som gällde för truppslaget i övrigt. Kungl. Fortifikationen (mellan år 1811 och 1867 benämnd *Ingeniör-corpsen*) hade 1845 och i likhet med armén i övrigt efter Oscar I:s trontillträde erhållit en ny uniform av i huvudsak preussiskt snitt.

Livplaggen utgjordes av enkelknäppt nästan knälång vapenrock samt syrtut. Endast raka byxor fanns och sommartid fick vita dylika användas. Till långbyxor användes hällor samt låga stövlar, för officerare med klacksporrar. Till uniformen bars kask av infanteriets modell men med en särskild vapenplåt för Fortifikationen och vid stor parad utrustad med svart plym. För sappörkompaniet fastställdes dock käppi som huvudbonad, med vissa tillägg vid parad. En lägermössa med skärm, träns och beläggningssnören fick användas i viss tjänst. Som förstärkningsplagg kunde en kappa med ståndkrage eller en rundskuren slängkappa användas. Allt tyg utom för förstärkningsplaggen var i en mellanblå färg och olika attribut på främst vapenrocken hade en svart färg - sedan gammalt vetenskapernas färg och som sådan använd inom Kungl. Fortifikationen sedan 1700-talet. (Åström 1971 och Runnberg 1986)

Kasken ansågs för tung att användas i dagligt bruk och ersattes 1859 av en s.k. trekantig hatt, vid parad med blå och gula strutsfjädrar. Vid sappörkompaniet ersattes käppin 1865 av den numera klassiska mössan för m/ä ("havremåttet"). Även denna huvudbonad kunde försees med paradattribut.

Vapenrocken blev redan under slutet av 1800-talet något kortare och den var vidare mellan 1878 och 1888 dubbelknäppt. Från 1870 fick officerare och underofficerare tillstånd att vid exercis och fälttjänst bära ridbyxor och ridstövlar och från 1890 var dessa obligatoriska för all personal vid daglig tjänst. År 1873 infördes kolletten som livplagg. Kolletten blev snabbt mycket populär och den kom fram till andra världskriget i praktiken att ersätta vapenrocken i den normala tjänsten. En ny kask infördes vid truppförbanden år 1894 och från samma år blev kragen på vapenrocken helt svart. Axelklaffarna för officerarna förändrades år 1899. År 1930 genomfördes vissa förenklingar av vapenrocken, främst av ekonomiska skäl. Slutligen utgick för arméns nästan samtliga förband alla paradattribut utom skärpen år 1931.

Efter införandet av uniform m/10 kom de äldre blå arméuniformsplaggen att benämnas m/ä. För fortifikationens reservofficerare var den från införandet av m/23 inte längre obligatorisk och såvitt gäller yrkesofficerare synes obligatoriet ha upphört med införandet av m/39 och det andra världskriget. Plaggen bars dock likväl därefter efter personligt smak, vanligtvis vid högtidligare tillfällen men också till exempel vid ridning.³ Nyanskaffning av m/ä förbjöds enligt vissa uppgifter under 1950-talet och 1960 (go 18/2 1960 nr 324) utfärdades följande bestämmelse beträffande m/ä:

av för varje förband och personalkår fastställd modell får intill 1/4 1966 användas av officer och underofficer utnämnd före 1950. Uniform m/ä får även efter 1/4 1966 användas av personal, som före 1/4 1966 inträtt i pensionsåldern. Dessutom får denna uniform bäras som vakt- eller musikdräkt (vid statsceremonier, bl.a. riksdagens högtidliga öppnande, samt vissa högvakter) av personal ur I 1 och K 1, i förra fallet uniform m/1845 och kask m/1887, i det senare m/1895 och hjälm m/1879-1900. Grenadjärvakt från Svea livgarde bär björnskinnsmössor.

Intresset för uniform m/ä dör emellertid inte ut och i förordet till UniR A m/ä (1994) slås slutligen fast att dessa får bäras vid vissa tillfällen. Cirkeln sluts åter år 2003 när vid S 1⁴ och Ing 2⁵ tillåter att uniform m/ä för Kungl. Fortifikationen får bäras vid vissa tillfällen.

³ Den kraftiga förändring av uniformerna som skett under 1900-talet redovisas ur ett kulturhistoriskt perspektiv i artikeln "Fältgrått och khaki" av Mats Hellspong. Avskaffandet av m/ä skedde i en anda av modernisering och demokratisering från den högre militära ledningen. Hellspong skriver (s 48f): "Att militärledningen medvetet devalverat uniformens status kan ha flera underliggande orsaker. En är en mer eller mindre medveten åstundan att tona ner den militära närvaron i tider av starka pacifistiska strömningar, t.ex. decennierna efter andra världskriget. En annan kan vara den exempellöst kraftiga sociala förändringen inom den svenska officerskåren."

⁴ S 1 ArbO kap 6:9 (2003): "Som *historisk uniform* (UniR A m/ä 1994) får uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen bäras vid särskilda tillfällen inom regementet (t.ex. höstmiddag och jubileer). Vid ceremonier och olika traditioner vid regementet får på order m/ä Fort användas som vaktdräkt av t.ex. fänvakt."

⁵ Ing 2 RegO 2003:169: Bärande av historisk uniform "Vid ceremonier och olika traditioner vid regementet tillåts officer att bära Kungliga Fortifikationens uniform m/ä (1886) i enlighet med UniR A m/ä, 1994. Uniformen är ej någon officiell uniform och kommer inte att lagras/behållas/ sys upp av Försvarsmakten. Detaljer för bärande och utformning erhålls vid infoavd."

2 Råd för nutida bärande

Syftet med dessa råd är att ge normerande riktlinjer för bärande av uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen (m/ä Fort) i militära och civila sammanhang från och med år 2003. I grunden har vi utgått från de bestämmelser vilka gällde kring sekelskiftet (åren 1899-1902) och anpassat dem till nutida förhållanden. Dessa följer i huvudsak de principer som används i *UniR A m/ä 1994*.

Sammansättningen av de olika persedlarna och i vilka kombinationer de bör bäras behandlas i detta kapitel. För råd avseende bärande av enskilda persedlar, se rutor med råd i anslutning till att persedlar burna under m/ä-tiden behandlas mer ingående i senare kapitel.

I fråga om detaljer som inte behandlas i denna vägledning, exempelvis utbildningsteckens placering på livplagg, så hänvisas dels till principer i *UniR A m/ä 1994* samt dels till *UniR FM 2003*.

Kungl. Fortifikationen bestod år 1902 av följande enheter:

- Fortifikationsstab	nedlagd 1990 (Fortifikationskåren)
- Kungl. Svea ingenjörkår (Ing 1)	indragen 1997 ⁶
- Kungl. Göta ingenjörkår (Ing 2)	
- Kungl. Fälttelegrafkåren (Ing 3)	nuvarande Upplands regemente (S 1)
- Kungl. Bodens ingenjörkår (Ing 4)	nuvarande Norrlands ingenjörbataljon ⁷

Vid Kungl. Fortifikationens delning 1937 erhöill Kungl. Fälttelegrafkåren namnet Kungl. Signalregementet och fick beteckningen S 1. Kungl. Bodens ingenjörkår gavs samtidigt beteckningen Ing 3.

Uniform m/ä Fort har härutöver burits av personal vid signalförbandet i Boden, dagens Norrlands signalbataljon (f.d. S 3) och sannolikt av i vart fall officerare vid den numera nedlagda Göta signalkår (S 2) i Karlsborg, tidigare Skövde.

Främst underofficersuniformen (sergeantens) hade i regel en helt egen utformning och dåtidens befälssystem stämmer inte överens med dagens. Den princip vi rekommenderar är att:

- värnpliktig sergeant bär uniform för gruppbefäl och menig,
- kadett (officersaspirant) bär uniform för officer.

Ett av de viktigare påpekandena är att så kallad "vit utrustning" aldrig skall bäras tillsammans med m/ä Fort.⁸

⁶ Genom FM-beslut har Ing 3 officiellt övertagit Ing 1:s traditioner fr.o.m. den 1 januari 1998. Kamratföreningen Sveaingenjören (Ing 1) upprätthåller dock likväl viss traditionsverksamhet.

⁷ se ovanstående fotnot.

⁸ ”Vid utrustning” infördes först 1954 (se Schreeb 1966, s 37) och är ett tydligt tecken på anglosaxisk påverkan under efterkrigstiden.

2.1 Benämningar och användning

Uniformsdräkt m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen (m/ä Fort)

Uniformsdräkt ⁹	Rekommenderas att används i nutid vid
Stor paraddräkt	a) högtidsmiddagar (motsvarande) och vid enskilt uppträdande då högtidsdräkt bärs enligt civilt bruk b) tillfällen enligt förbandschefs beslut.
Liten paraddräkt	a) vid enskilt uppträdande då kavaj/smoking bärs enligt civilt bruk b) fanvakt och vid vakttjänst c) av ordonnanser d) tillfällen enligt förbandschefs beslut
Daglig dräkt	a) vid enskilt uppträdande b) tillfällen enligt förbandschefs beslut
Fältdräkt ¹⁰	a) i fält

⁹ Uniformsdräkternas benämningar regleras i *TjR A 1889*.

¹⁰ Bestämmelser för fältdräkt medtages ej i denna utgåva.

2.2 Stor paraddräkt

Stor paraddräkt – uniform m/ä Fort – sammansätts av:

- Vapenrock m/1888 1)
 - Ridbyxor m/1872 2)
 - Kask m/1894 3)
 - Svart plym till kask
 - Skärp 4)
 - Vita handskar/vantar
 - Svarta ridstövlar 2)
 - Sporrar med svarta remmar
- 1) I första hand bör epålett m/1830 bäras av officer, vid brist får axelklaff bäras. Vit halsbindel eller vit ståndkrage skall bäras.
- 2) Vid enskilt uppträdande bör långbyxor m/1872 bäras samt i första hand svarta stövletter med klacksporrar alternativt i andra hand svarta och släta lågskor helst med klacksporrar. Byxorna bör vara försedda med hälla under foten när klacksporrar bärs. Svarta strumpor bärs till lågskor. Vid tjänst till häst, även enskilt, bärs alltid ridbyxor och ridstövlar.
- 3) Vid enskilt uppträdande får mössa m/1865-1899 bäras. Officer i tjänst vid stab får bära trekantig hatt m/1854-1859 med plym, härvid bärs långbyxor utom vid tjänst till häst.
- 4) Skärp m/1819-1829 bärs av officer och kadett. Övriga bär svart livrem.
- Skärp/livrem bör avläggas när uniformen används utom tjänsten som sällskapsdräkt, främst vid dans. (*TjR A 1889*)

Figur 3 Stor paraddräkt med långbyxor för enskilt uppträdande. Vid trupp bärs ridbyxor och ridstövlar.

Till stor paraddräkt bärs av officer och kadett

- Sabel m/1899 för officer med portepé m/1797
- Sabel m/1899 för sergeant med portepé m/1797
- Svart eller brun sabelbärrem

Sabel får avläggas vid enskilt uppträdande.

Till stor paraddräkt bärs av övriga

- Livrem av svart läder
- Faskinkniv m/1848 med handrem m/1850
(faskinkniv bärs på order och bör bäras när bajonett ej bärs)

samt på order

- Automatkarbin
- Vapenrem av svart eller brunt läder
- Bajonett med balja
- Bajonethylsa av svart eller brunt läder

Till stor paraddräkt bärs som förstärkningsplagg:

- Kappa m/1872 av officer och kadett
- Kappa m/1886 av manskap, gruppbefäl och värnpliktig sergeant
- Svart regnkappa m/51 med svart axelklaffshylsa
- Svart pälsmössa m/1885

Livrem bärs utanpå ytterplagg av manskap vid vaktjänst och motsvarande.

Till stor paraddräkt bärs:

- Tjänstetecken
- Dagbricka m/1799 av vaktchef, chef för honnörsvakt, fanförare
- Ägiljett
- Utmärkelsetecken i original

2.3 Liten paraddräkt

Liten paraddräkt – uniform m/ä Fort – sammansätts av:

- Vapenrock m/1888 1)
- Ridbyxor m/1872 2)
- Kask m/1894 3)
- Skärp 4)
- Vita handskar/vantar
- Svarta ridstövlar 2)
- Sporrar med svarta remmar

- 1) I första hand bör epålett m/1830 bäras av officer, vid brist eller på särskild order får axelklaff bäras. Vit halsbindel eller vit ståndkrage skall bäras.
- 2) Vid enskilt uppträdande bör långbyxor m/1872 bäras samt i första hand svarta stövletter med klacksporrar alternativt i andra hand svarta och släta lågskor helst med klacksporrar. Byxorna bör vara försedda med hälla under foten när klacksporrar bärs. Svarta strumpor bärs till lågskor. Vid tjänst till häst, även enskilt, bärs alltid

ridbyxor och ridstövlar.

- 3) Vid enskilt uppträdande får mössa m/1865-1899 bäras. Officer i tjänst vid stab får bära trekantig hatt m/1854-1859 med plym, härvid bärs långbyxor utom vid tjänst till häst.

- 4) Skärp m/1819-1829 bärs av officer och kadett. Övriga bär svart livrem.

Skärp/livrem bör avläggas när uniformen används utom tjänsten som sällskapsdräkt, främst vid dans. (*TjR A 1889*)

Figur 4 Liten paraddräkt med långbyxor för enskilt uppträdande. Vid trupp bärs ridbyxor och ridstövlar.

Till liten paraddräkt bärs av officer och kadett:

- Sabel m/1899 för officer med portepé m/1797
- Sabel m/1899 för sergeant med portepé m/1797
- Svart eller brun sabelbärrem

Sabel får avläggas vid enskilt uppträdande.

Till liten paraddräkt bärs av övriga:

- Livrem av svart läder
- Faskinkniv m/1848 med handrem m/1850
(faskinkniv bärs på order och bör bäras när bajonett ej bärs)

samt på order

- Automatkarbin
- Vapenrem av svart eller brunt läder
- Bajonett med balja
- Bajonethylsa av svart eller brunt läder

Till liten paraddräkt bärs som förstärkningsplagg:

- Kappa m/1872 av officer och kadett
- Kappa m/1886 av manskap, gruppbefäl och värnpliktig sergeant
- Svart regnkappa m/51 med svart axelklaffshylsa
- Svart pälsmössa m/1885

Livrem bärs utanpå ytterplagg av manskap vid vaktjänst och motsvarande.

Till liten paraddräkt bärs:

- Tjänstetecken
- Dagbricka m/1799 av vaktchef, chef för honnörsvakt, fanförare
- Ägiljett
- Utmärkelsetecken (endast band och kraschan)

2.4 Daglig dräkt

Daglig dräkt – uniform m/ä Fort:

- Vapenrock m/1888 1) 2)
- Ridbyxor m/1872 3)
- Mössa m/1865-1899
- Svarta/Bruna handskar
- Svarta ridstövlar 3)
- Sporrar med svarta remmar

- 1) Axelklaff bärs på vapenrock. Vit halsbindel eller vit ståndkrage skall bäras till vapenrock.
- 2) Om ej annat anges får kollett m/1873 bäras av all personal istället för vapenrock. Syrtut m/1829-1854 är tillåtet livplagg för officerare vid enskilt uppträdande samt när truppen använder kappa, om likformighet ej krävs.
- 3) Vid enskilt uppträdande får långbyxor m/1872 bäras samt i första hand svarta stövletter med klacksporrar alternativt i andra hand svarta och släta lågskor helst med klacksporrar. Byxorna bör vara försedda med hälla under foten när klacksporrar bärs. Svarta strumpor bärs till lågskor. Vid tjänst till häst, även enskilt, bärs alltid ridbyxor och ridstövlar.

Figur 5 Daglig dräkt med kollett istället för vapenrock.

Till daglig dräkt m/ä får av officer och kadett bäras:

- Sabel m/1899 för officer med portepé m/1797
- Sabel m/1899 för sergeant med portepé m/1797
- Svart eller brun sabelbärrem

Till daglig dräkt m/ä får på order av meniga och gruppbefäl bäras:

- Livrem av svart läder
- Faskinkniv m/1848 med handrem m/1850
- Automatkarbin
- Vapenrem av svart eller brunt läder
- Bajonett med balja
- Bajonethylsa av svart eller brunt läder

Automatkarbin, bajonett eller faskinkniv med livrem bärs ej utom tjänsten av meniga eller gruppbefäl klädda i daglig dräkt.

Till daglig dräkt m/ä bärs som förstärkningsplagg:

- Kappa m/1872 av officer och kadett
- Kappa m/1886 av manskap, gruppbefäl och värnpliktig sergeant
- Svart regnkappa m/51 med svart axelklaffshylsa
- Svart mössöverdrag
- Svart pälsmössa m/1885

Till daglig dräkt bärs:

- Tjänstetecken
- Dagbricka m/1799 av vaktchef
- Ägiljett
- Band (släpspannen) till utmärkelsetecken

2.5 m/ä Fort som trupparaddräkt

I de sammanhang där idag trupparaddräkt bärs, användes under m/ä-tiden liten alternativt stor paraddräkt. Stor paraddräkt användes vid paradering, militärbegravning, nya fanors mottagande, paraddagar och av honnörsvakter. Vid övrig vakttjänst och ordonnanstjänst användes liten paraddräkt. (*TjR A 1889*)

Om m/ä Fort bärs som trupparaddräkt, av exempelvis en fanvakt, så bör stor eller liten paraddräkt användas beroende på tillfället. De råd som lämnas för nutida bärande av stor respektive liten paraddräkt bör följas.

Uniformen bör därför i första hand bäras med ridbyxor och ridstövlar samt med kask m/1894. Detta är det ur alla synvinklar mest korrekta bruket.

Tänkbara förenklingar av praktiska skäl (tillgång) är att ersätta ridbyxorna med långbyxor och ridstövlarna med kängor, samt att ersätta kasken med mössa. Mössan kan därvid förses med plåt och pompom. Detta får dock ses som tillfälliga lösningar och bör undvikas. För officerare kan det av tillgångsskäl vara nödvändigt att bära axelklaff istället för epåletter.

Vad avser manskapet så bör soldatens eget nutida eldhandvapen användas. Vilket också länge har varit praxis utomlands och på senare tid även införts i Sverige.

Det skall återigen understrykas att så kallad ”vit utrustning” under inga omständigheter skall användas till uniformen. Den enda vita detalj som bärs är vita handskar till paraddräkt.

2.6 Praktiska tips

2.6.1 Något om tyget och dess färg

Bevarade ursprungliga livplagg (vapenrock, kollett och syrtut) och byxor till m/ä för Kungl. Fortifikationen, från förra sekelskiftet och intill slutet av 1930-talet, visar upp en relativt stor variation beträffande den mellanblå nyansen. Vilken nyans som kan anses vara den ”rätta” är i princip omöjligt att fastställa.¹¹

Fram till sannolikt utbrottet av det första världskriget användes för uniformsplaggen tyg av slaget ”kläde”, vilket är ett relativt tätvävt och slätt tyg av ylle. Bevarade plagg från senare tid är vanligtvis uppsydda av någon variant av diagonalvävd ”twill”, i några fall har dessa nästan känslan av att innehålla konstmaterial. Med hänsyn till att plaggen användes året om kan det förmodas att dåtidens yrkesofficerare åtminstone beträffande de mest populära plaggen, kolletten med ridbyxor, hade en kraftigare variant för vintermånaderna och en tunnare variant för annan tid.

Rekommendation

Inför en nybeställning under våren 2003 har *Stockholms Militärekiperings AB (MEA)* särskilt låtit färga in ett tyg i mellanblå nyans, av kvalitén kavalleri twill, vilket enligt vägledningens författare sannolikt kan anses så korrekt som möjligt. Vi rekommenderar att tyg av samma slag och nyans framdeles bör användas vid nybeställningar av livplagg och byxor.

Avsikten är också att i framtiden ta fram ett tyg lämpat för kapporna m/ä för Kungl. Fortifikationen (m/1872 och m/1886).

2.6.2 Skjortor och kragar

Dåtidens officerare nyttjade (vita) löskragar till skjortorna i linne eller bomull, vid bärandet av livplagg. Från början var löskragen sannolikt fäst vid en kraglös skjorta med knappar av samma slag som tidigare nyttjades till frackskjortor med lösa kragar. Någon gång under mellankrigstiden började man nyttja löskragar som fästes i livplaggets ståndkrage med tre ”fasta” knappar, som satt fästade i ståndkragen. Skjortorna var alltid vita och ärmarna försedda med manschetter. Kragarna och sannolikt även manschetterna var, i vart fall vid andra tillfällen än då daglig dräkt bars, stärkta.

Vid nyttillverkning erbjuder *MEA* som ett alternativ till fasta knappar i livplaggets krage, en modernare variant där kragen är fäst med så kallat kardborreband. Författarna saknar erfarenhet av denna moderna variant men har erfäratt att den förordas av dagens högvaktsförband vid bärandet av m/ä, främst då kragen påstås bättre kunna hållas på rätt plats.

¹¹ För utförligare redovisning se *Tidskrift i Fortifikation (TiF)* 1930, s 149-153.

Tills egen erfarenhet erhållits av den nya varianten av infästning har vi svårt att sätta någon variant före den andra. Enligt vår mening borde dock det inte kunna uppstå några större problem med knappvarianten, så länge som kragen är av rätt form och storlek och har stärkts. En löskrage försedd med kardborreband torde kanske vidare vara svår att stärka.

Rekommendation

Skjortorna till livplaggen skall vara vita, kraglösa och försedda med manschetter. En vit löskrage (alternativt halsbindel), anpassad till form och storlek för bruk till livplagget, skall också bäras. Den vita kragen bör synas ovanför ståndkragen, dock endast 2-3 mm. Om löskrage används bör den vara stärkt.

2.6.3 *Nyttillverkning respektive begagnat*

Kompetens för nyttillverkning¹² av m/ä Fort finns för närvarande hos *Stockholms Militärekiperings AB (MEA)*, Västmannagatan 17, 104 30 Stockholm, telefon 08-34 85 01; referens Eva Stenström. Eventuellt kan även *Herr Erik* i Stockholm leverera m/ä-uniformer, kvalitet m.m. är okänt för författarna.¹³

Att tänka på före en eventuell beställning är att det dels är relativt kostsamt och att dels leveranstiden är lång. Det senare beroende på att vissa detaljer inte kan tillverkas i Sverige.

Vid nyanskaffning rekommenderar vi i första hand inköp av vapenrock, långbyxor och mössa. Detta eftersom det vanligaste bruket torde vara enskilt uppträdande till fots i bal eller festsammanhang.

Vad avser paradeskärp och epåletter så rekommenderar vi i första hand att dessa köps i antikhandel alternativt via auktion¹⁴. Detta eftersom priset på dem i begagnad form är en bråkdel av vad nyttillverkning kostar.

Begagnade m/ä uniformer för Fortifikationen kan betinga ett inköpspris på kanske bara 1/10 del av vad nyttillverkning kostar. De problem köparen främst möter är dels de små storlekarna och dels skicket. Uniformerna är skraddarsydd och de flesta var mindre till växten än vad som idag är fallet. Mindre justeringar går att göra genom att lämna in plaggen till en bra skraddare. Skicket på m/ä uniformer varierar kraftigt. Guldets och sammetens i vårt fall, har oftast tappat sin glans, ett annat problem är att många uniformer är malättna. Detta syns på de små, ibland stora, oregelbundna hål som finns på uniformen.

¹² De plagg som *MEA* i skrivandets stund har tillverkat är vapenrock m/1888, kollett m/1873, syrtut m/1829-1854, lång- och ridbyxor samt mössa m/1865-1899. Samtliga plagg av officersmodell.

¹³ Endast förfrågan gjord om de kan leverera m/ä-uniformer.

¹⁴ Stockholms Auktionsverk har en vapen och militaria auktion på våren och en på hösten.

3 Historiska bäranderegler

Beteckningen vid trupperna avsåg officerare som tjänstgjorde vid något av de fyra förbanden (Ing 1-Ing 4), beteckningen vid staben avsåg de officerare som verkade vid Fortifikationsstabben. Bärandereglererna avser i första hand officerare.

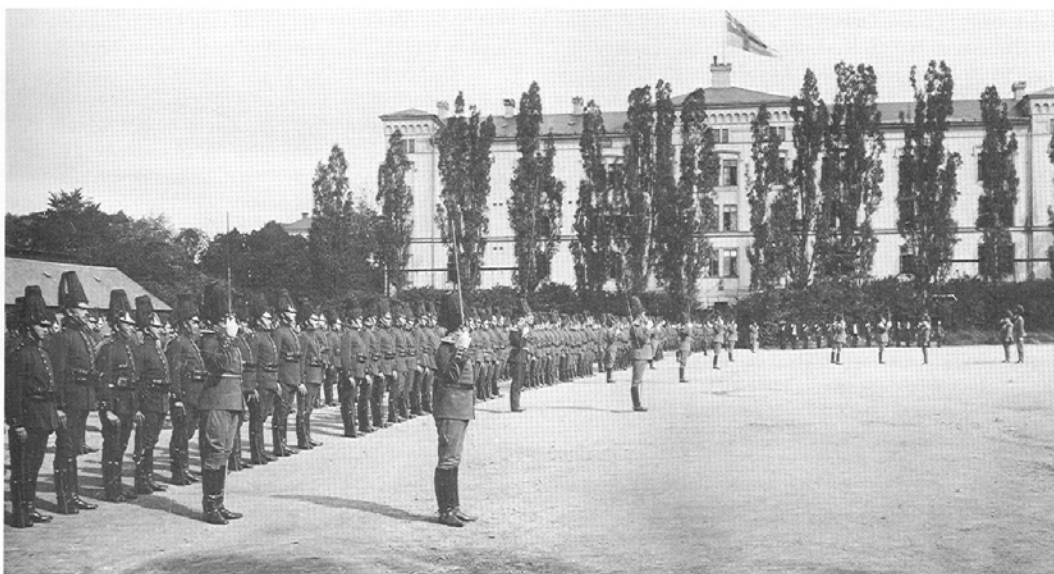

Figur 7 Daglig dräkt med kollett m/1873 för manskap som livplagg.

Figur 6 Daglig dräkt med vapenrock m/1888 för manskap som livplagg. Pälsmössa m/1885 med kompanitecken från Kungl. Fälttelegrafkåren.

3.1 Stor paraddräkt

Figur 8 Stor paraddräkt. Kungl. Svea ingenjörkår och Kungl. Fälttelegrafkåren uppställda i stor paraddräkt på Jaktvarvet för generalmönstring 1902.

Stor paraddräkt – uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen år 1902 – sammansattes av:

Vid trupperna

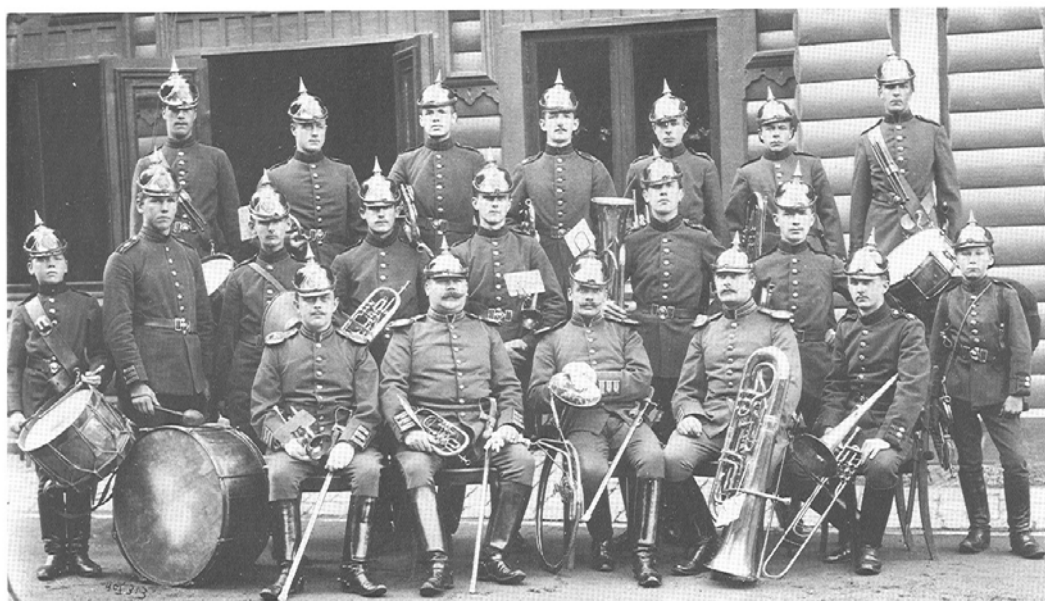
Vapenrock m/1888 med epåletter 4)
 Ridbyxor m/1872 1)
 Kask m/1894
 Svart plym till kask
 Skärp m/1819-1829 3)
 Vita eller gula handskar
 Svarta ridstövlar 1)
 Sporrar med svarta remmar 1) 5)

Vid staben

Vapenrock m/1888 med epåletter 4)
 Långbyxor m/1872
 Trekantig hatt med plym 2)
 Skärp m/1819-1829 3)
 Vita eller gula handskar
 Vanliga skodon

- 1) Långbyxor och vanliga skodon skulle nyttjas till fots såväl i tjänsten, utom framför trupp, som utanför tjänsten. Manskap fick använda egna långbyxor utanför tjänsten (go 11/12 1890 nr 1279).
- 2) Underofficer vid staben bar kask med plym.
- 3) Sergeant bar enklare skärp. Manskap bar livrem m/1894.
- 4) Epålett bars av officer och underofficer. Manskapet hade fast axelklaff.
- 5) Oberidet manskap bar ej sporrar. (go 11/12 1890 nr 1279)

3.2 Liten paraddräkt

Figur 9 Liten paraddräkt. Kungl. Svea ingenjörkårs musikkår i liten paraddräkt framför stabsbyggnaden på Jaktvarvet.

Liten paraddräkt - uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen år 1902 – sammansattes av:

Vid trupperna

Vapenrock m/1888 med epåletter 1)
 Ridbyxor m/1872 2)
 Kask m/1894

Skärp m/1819-1829 5)
 Vita eller gula handskar
 Svarta ridstövlar 2)
 Sporrar med svarta remmar 2) 6)

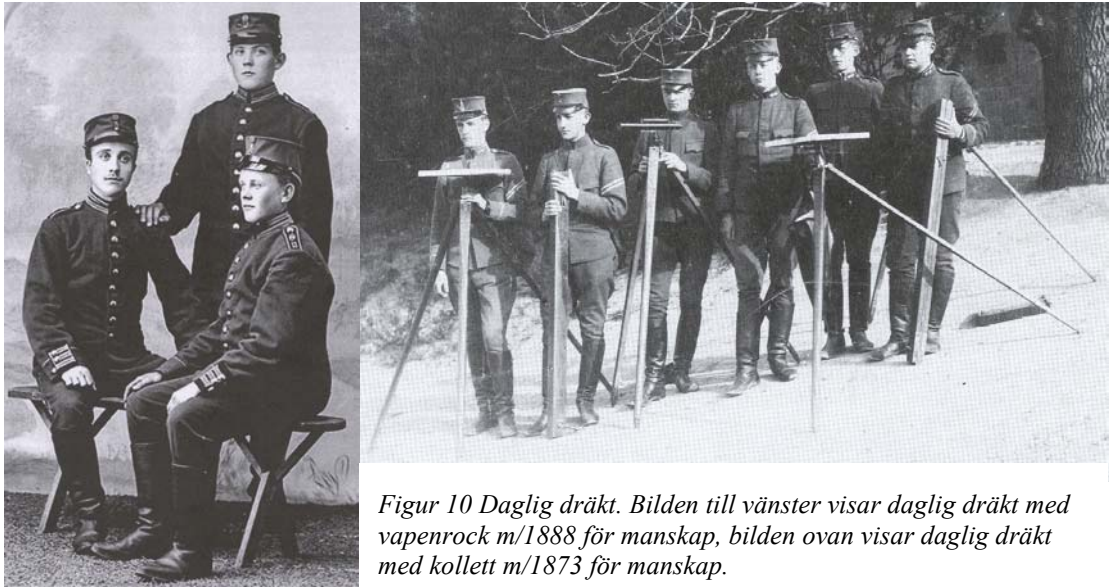
Vid staben

Vapenrock m/1888 med epåletter 1)
 Långbyxor m/1872 3)
 Trekantig hatt med plym 4)

Skärp m/1819-1829 5)
 Vita eller gula handskar
 Vanliga skodon

- 1) Axelklaffar kunde på särskild order användas vid exercis. Epålett bars av officer och underofficer. Manskapt hade fast axelklaff.
- 2) Långbyxor och vanliga skodon skulle nyttjas till fots såväl i tjänsten, utom framför trupp, som utanför tjänsten. Manskapt fick använda egna långbyxor utanför tjänsten (go 11/12 1890 nr 1279).
- 3) Ridbyxor och ridstövlar skulle användas vid tjänst till häst.
- 4) Underofficer vid staben bar kask
- 5) Sergeant bar enklare skärp. Manskapt bar livrem m/1894.
- 6) Oberidet manskapt bar ej sporrar. (go 11/12 1890 nr 1279)

3.3 Daglig dräkt

Figur 10 Daglig dräkt. Bilden till vänster visar daglig dräkt med vapenrock m/1888 för manskap, bilden ovan visar daglig dräkt med kollett m/1873 för manskap.

Daglig dräkt – uniform m/ä för förutvarande Kungl. Fortifikationen år 1902 – sammansattes av:

Vid trupperna

Vapenrock m/1888 med axelklaffar
Ridbyxor m/1872
Mössa m/1865-1899
Svarta ridstövlar
Sporrar med svarta remmar

Vid staben

1) 2) Vapenrock m/1888 med axelklaffar 2)
3) Långbyxor m/1872 4)
5) Mössa m/1865-1899 5)
3) Vanliga skodon
5)

- 1) Linnerock fick användas vid motsvarande tillfällen som långbyxor av blårandig linneväv.
- 2) Kollett eller syrtut fick användas i stället för vapenrock om ej annat anbefallts. Officer bar kollett då manskapet bar detta plagg.
- 3) Långbyxor och vanliga skodon fick användas vid tjänst till fots, utom framför trupp, om ej annat anbefallts, samt utom tjänsten såväl till häst som till fots. Manskap fick använda egna långbyxor utanför tjänsten (go 11/12 1890 nr 1279).
- 4) Ridbyxor och ridstövlar skulle användas vid tjänst till häst.
- 7) Pälsmössa fick under den kalla årstiden användas om ej annat anbefallts, utom framför trupp, om inte denna var försedd med samma persedel.

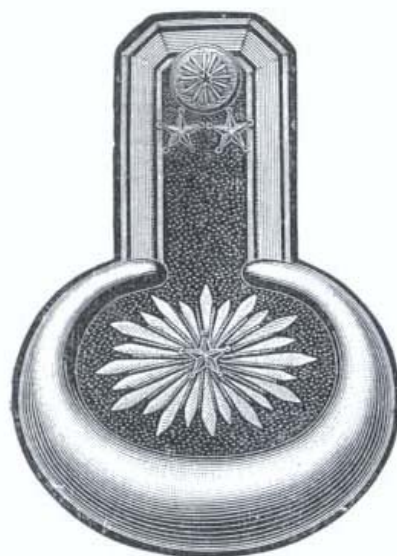
4 Beskrivningar

4.1 *Tjänste-, grad- och utmärkelsetecken*

Uniform m/ä för ett visst förband eller kår bars normalt upp till och med överstes grad. Om befordran skedde till någon generalsgrad så anlades istället normalt generalitetets uniform. Det fanns dock undantag från denna regel, ett av dem är när befordran skedde samtidigt med pension, personen kunde då få tillstånd att bära sin tidigare uniform fast med gradbeteckningar för generalitetet. Fortifikationsuniformer med generalsgradbeteckningar kan därför förekomma.

4.1.1 *Epåletter och tjänstetecken på epåletter*

Epåletter för officer och fanjunkare fästes med sölja och epålattslejf. Epålattkanten fick ej sticka ut utanför axeln.

Epålett m/1830.

Epålett m/1830 för officer och fanjunkare

Matta av mellanblått tyg och foder av svart kläde, guldgalon runt övre delen samt en för-gylld plåt nedomkring; på mattan en i guld broderad stjärna omgiven av strålar (go 12/4 1830 nr 161).

Bars till stor och liten parad. Senare placerades en vanlig gradbeteckningsstjärna i mitten av den broderade stjärnan. Epåletter för regementsbefäl var försedda med fina blanka buljoner (fransar) av guld. Överste bar grövre blanka buljoner. På epålett m/1830 bars en knapp m/1751 (stor) för Kungl. Fortifikationen och gradbeteckning i guldfärg för officerare. För kapten och överste placerades de tre stjärnorna, sedda från axeln, som en på spetsen stående triangel.

Figur 11 Epålett m/1830 för officer (löjtnant). (Anm: Stjärnorna skall egentligen vara närmast knappen.)

Egentliga reservofficerare, det vill säga sådana som påbörjat sin anställning efter utbildning till reservofficer (men däremot inte yrkesofficerare inträtt i reserven efter uppnådd pensionering eller av annan anledning lämnat aktiv tjänst dessförinnan), bar på epålett stjärnor i silverfärg. (go 1/2 1892 nr 104 och go 10/12 1866 nr 219)

Epålett m/1832 för sergeant (underkonduktör)¹⁵

Epåletter för sergeant fästes med sölja och kedja i gulmetall. Epålettkanten fick ej sticka ut utanför axeln.

Matta av mellanblått och foder av svart kläde, mässingskant runt övre delen samt mässingsplåt nedomkring; på mattan en stjärna omgiven av strålar i mässing. (go 2/8 1832)

Bars till stor och liten parad. Sergeantens epålett var upptill försedd med manskapsknapp eller särskild sergeantsknapp, vilken hade en skåra innanför kanten.

Figur 12 Epålett m/1832 för sergeant (underkonduktör).

¹⁵ Inom Fortifikationen användes tidigt titeln konduktör, som då motsvarade löjtnant, titeln underkonduktör motsvarade ursprungligen fänrik. I början av 1700-talet kallades de förutvarande konduktörerna för löjtnanter och konduktörstiteln blev istället den lägsta officersgraden. Vid omorganisationen 1811 utbyttes titeln mot underlöjtnant och alla underofficerare benämndes för underkonduktörer. År 1845 uppdelades underofficerarna i konduktörer (fanjunkare) och underkonduktörer (sergeanter). Genom kungligt brev den 26 februari 1875 togs konduktörstiteln ur bruk och graderna fanjunkare och sergeant infördes.

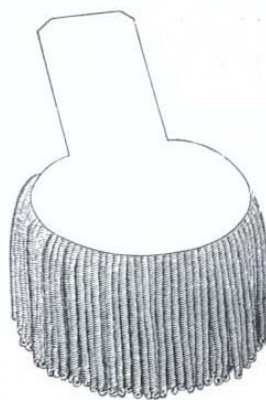
Gradbeteckningar på epåletter

Tjänstegrad	Buljoner	Gradbeteckning
Överste	Grövre blanka buljoner	Tre stjärnor m/ä i triangel på epåletthalsen. Med två stjärnor bredvid varandra i övre delen av epåletthalsen och den tredje mitt på halsen mot nedre delen.
Överstelöjtnant	Fina blanka buljoner	Två stjärnor m/ä bredvid varandra på övre delen av epåletthalsen.
Major	Fina blanka buljoner	En stjärna m/ä mitt på epåletthalsens övre del.
Kapten	-	Tre stjärnor m/ä i triangel på epåletthalsen. Med två stjärnor bredvid varandra i övre delen av epåletthalsen och den tredje mitt på halsen mot nedre delen.
Löjtnant	-	Två stjärnor m/ä bredvid varandra på övre delen av epåletthalsen.
Underlöjtnant/ Fänrik	-	En stjärna m/ä mitt på epåletthalsens övre del.
Fanjunkare	-	Epåletten bars utan gradbeteckning.
Sergeant	-	Ingen gradbeteckning, sergeanten bar epålett m/1832.

(ämb. skrivelse 23/10 1830 nr 569, go 8/8 1844 nr 467, 30/1 1845 nr 72, 4/6 1845 nr 444 och 6/8 1881 nr 741)

Fransar till epålett:
öfverstar och likställda.

Fransar till epålett: öfverst-
löjtnanter, majorer och likställda.

Råd för nutida bärande

- Vid brist på epålett får axelklaff bäras.
- Kadett bär epålett m/1830 för officer utan gradbeteckning.
- Epålett m/1832 för sergeant får bäras om tillgång finns.
- Sergeant i ledet beväpnad med automatkabin bär ej epålett.
- Reservofficer bär gradbeteckningsstjärnor i samma färg som yrkesofficer.

4.1.2 Axelklaffar och tjänstetecken på axelklaffar

Lösa axelklaffar fästes med en underliggande slejf i två på axeln fastsydda tygsöljor. Axelklaffarna fästes ovanpå eventuell epålettslejf eller kedja.

Axelklaff m/1899 till vapenrock; matta och foder i samma färg som vapenrockens krage – svart. Samma knapp som i vapenrocken – fortifikationsknapp. Beläggningssnören i samma färg som knappen – guld. (go 6/6 1899 nr 675)

Gradbeteckningen utgjordes av metallstjärnor i silverfärg längs axelklaffens mittlinje. Egentliga reservofficerare bar guldstjärnor (go 1/2 1892 nr 104, go 1/5 1895 nr 1435).

Figur 13 Axelklaff m/1899 regementsofficer (major).

Figur 14 Axelklaff m/1899 kompaniofficer (löjtnant 18).

Fanjunkare saknade särskild gradbeteckning. Stjärnknapp m/ä infördes för fanjunkare 1926, en knapp (go 18/12 1925 nr 1807), vilket 1945 ändrades till att fanjunkaren skulle ha två knappar och sergeanten en. (go 3/7 1945 nr 2210)

Officerarnas och fanjunkarnas axelklaffar var upptill försedda med stor knapp för Fortifikationen. Sergeanten bar manskapknapp eller sergeantsknapp.

Regementsbefäl (major och högre grader) bar till vapenrock, på löstagbara axelklaffar m/1899, två flätade grövre beläggningssnören i guld på svart matta, med gradbeteckning bestående av stjärna m/ä i silverfärg.

Kompanibefäl (fänrik/underlöjtnant t.o.m. kapten) **och fanjunkare** bar till vapenrock, på löstagbara axelklaffar m/1899, fem jämnlöpande släta beläggningssnören i guld på svart matta och stjärna m/ä, fanjunkare bar från början ingen gradbeteckning.

Sergeant bar till vapenrock, på löstagbara axelklaffar m/1899, fem jämnlöpande beläggningssnören i gult silke, dock de två yttersta beläggningssnörerna i guld samt en fortifikationsstjärna med strålar i metall.

Fasta axelklaffar till vapenrock för manskap

Manskapet bar fasta axelklaffar i svart tyg inramade av ett smalt gult redgarnsband. Till axelklaff bars av de med avlagd studentexamen ett blågt snöre kring axelklaffen.

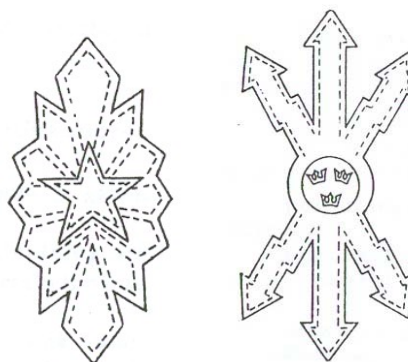
Ingenjörtruppernas manskap bar som trupp-slagstecken på axelklaff en stjärna av metall omgiven av strålar. Perioden 1894-1902 bars bataljonsmärken i form av en romersk etta "I" för Svea ingenjörbataljon och en romersk tvåa "II" för Göta ingenjörbataljon. (go 2/5 1894 nr 455). År 1902 ersattes mässingse-mblemet med ett truppslagstecken av gult kläde, även detta med stjärnan med strålar. Under truppslagstecknet bars vederbörande kårs nummer i arabiska siffror: Svea – 1, Göta – 2, Boden – 4. (go 7/4 1902 nr 420)

Figur 15 Fast axelklaff för manskap.

Fältsignalkompaniet (vid Ing 1) använde dock intill 1902 *Kompanimärke m/1873*, en knapp i metall med tre kronor omgiven av fyra viggars strålande åt sidorna, cirka 5 cm brett. Märket bars dels i mössan, dels på vapenrockens axelklaffar och dels på kolletternas kragar. (go 30/1 1873 nr 51)

Vid Kungl. Fälttelegrafkåren (Ing 3) bar manskapet från 1902 i stället för fortifikationsstjärna det lilla riksvapnet på rund sköld omgivet av tre viggars i gult kläde på axelklaffen. Under kårmärket i kläde bars också i kläde den arabiska siffran 3. (go 7/4 1902 nr 420)

Figur 16 Skisser på truppslagstecken för ingenjörer respektive kårmarke för Fälttelegrafkåren av gult kläde för manskap.

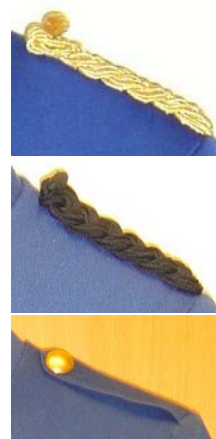
Redgarnsband borttogs under 1920-talet. Axelklaffen övergick senare till att vara utförd i plaggets färg, eventuellt samtidigt som svarta kragar togs bort 1930.

Axelklaffar till kollett och syrtut

Regementsbefäl bar till kollett m/1873 axeltränsar i guld med klädda knappar i guld.

Kompanibefäl och fanjunkare bar till kollett m/1873 axeltränsar med klädda knappar i svart redgarn. Sergeant bar smalare tvinnad träns.

Manskap bar till kollett m/1873 fast axelklaff på samma sätt som till vapenrocken, dock i plaggets färg och utan gul passpoal. Syrtut bars inte av manskap.

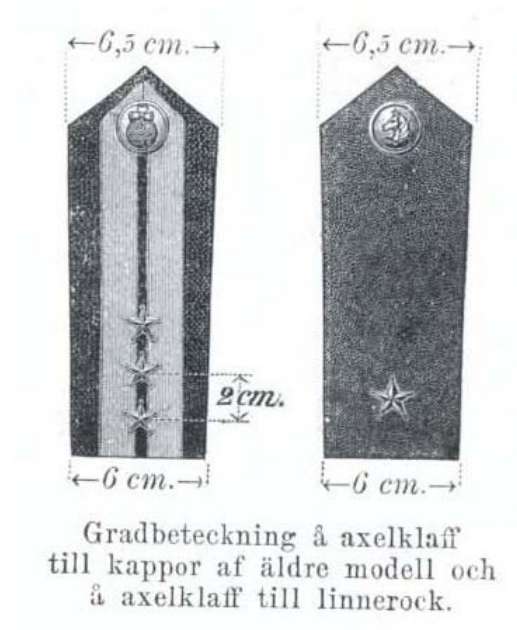
*Figur 17
Axelklaffar till
kollett.*

Axelklaffar till kappa

Fast axelklaff i kappans färg bars av all personal. Regementsofficer bar på dessa två smalare galoner i guldfärg, centralt men med viss glipa (senare bredare glipa), samt gradbeteckning i form av stjärna m/ä i guldfärg. Kompaniofficer bar stjärna m/ä i guldfärg. (go 24/10 1860 nr 607 och 28/9 1891 nr 1003)

*Figur 18 Fast axelklaff till
kappa för regementsofficer
(major) senare utförande.*

Råd för nutida bärande

- Officer och kadett bär inte förbandstecken på någon axelklaff.
- Reservofficer bär samma färg på stjärnorna som yrkesofficer.
- Kadett bär axelklaff för kompaniofficer utan gradbeteckning.
- Sergeant i ledet bär till fasta axelklaffar stjärnknapp m/ä samt förbandstecken (arabisk siffra), båda i gulmetall.
- Gruppbefäl bär till fasta axelklaffar stolpe m/ä samt förbandstecken (arabisk siffra), båda i gulmetall.
- Manskap, gruppbefäl och sergeant i ledet bär till vapenrock och kappa truppslagstecken och förbandstecken på fasta axelklaffar i svart tyg inramade av ett smalt gult redgarbandsband.
- Manskap tillhörigt ingenjörtrupperna bär fortifikationsstjärna med strålar samt förbandstecken (arabisk siffra) båda i gulmetall på fast axelklaff.
- Manskap tillhörigt signaltrupperna bär kompanimärke m/1873 för Fältsignalkompaniet samt förbandstecken (arabisk siffra) båda i gulmetall till axelklaff.
- Förbandstecknet utgörs av förbandets nutida nummer (arabisk siffra):
 - o "1" = f.d. Ing 1 & S 1,
 - o "2" = Ing 2 & f.d. S 2,
 - o "3" = I 19/Ingbat och I 19/Signbat.
- Axelklaffshylsor i svart tyg bärs av all personal till regnkappa m/51. Eventuella grad- och förbandstecken bärs därvid i gulmetall.
- Officer tillhörande Upplands regemente (S 1) får bära knapp m/1793 (stor) för förutvarande Kungl. Upplands regemente (I 8) till såväl fast som lös axelklaff.

4.1.3 *Gradbeteckningar för furir och korpral*

Gradbeteckning bärs till vapenrock och kollett i form av band på krage och ärmuppslag.

- Furir bar band i guld runt kragens kant och ärmuppslagen
- Korpral bar band i gult redgarn runt kragens kant och ärmuppslagen
- Vicekorpral bar band i gult redgarn endast runt kragen

Figur 19 Kollett m/1873 med gradbeteckning för korpral.

Råd för nutida bärande

- Om band bärs som gradbeteckning bärs ingen gradbeteckning till axelklaff.

4.1.4 *Tjänstetecken mm på bröstet*

Historiskt bärs inga tjänstetecken på bröstet.

Råd för nutida bärande

- Tjänste- utbildnings- och specialisttecken bärs på bröstet på motsvarande plats på vapenrock och kollett enligt de principer som föreskrivs i *UniR A m/ä 1994* respektive *UniR FM* för uniform m/87.

4.1.5 Tjänstetecken på kragar

Kragen på vapenrocken var framtill på vardera sidan försedd med ett 130-140 mm långt så kallat knapphål av

- guldbrodyr för officer och fanjunkare
- guldgalon för sergeant
- 20 och 9 mm gult band m/ä för gruppbefäl och meniga

Figur 20 Broderad krage till vapenrock m/1888 för officer.

Figur 21 Guldgalon på krage till vapenrock m/1888 (efter 1930).

Figur 22 Gult band på krage för manskap

Senare bars knapphål av 20 och 9 mm galon m/1878 i guld av officerare, detta främst av ekonomiska skäl. Detta bruk var inledningsvis tillåtet till daglig dräkt när axelklaff bars (go 11/4 1878 nr 259) och blev praxis till alla användningar efter att uniformen förenklats i början på 1930-talet.

Figur 25 Krage kollett regementsofficer (major).

Figur 24 Krage kollett kompaniofficer (kapten).

Figur 23 Krage kollett manskap (korpral).

Till såväl vapenrock som kollett bar furir band i guld runt kragens kant, korpral och vicekorpral band i gult redgarn runt kragens kant.

Officer bärandes Fortifikationens uniform bar stjärna m/ä i guldfärg på kragen till kollett m/1873 och till syrtut m/1829-1854. Regementsbefäl bar dessutom en smalare galon i guldfärg längs kragkanten. (go 30/11 1858 nr 725, 11/12 1858 nr 738, 24/10 1860 nr 607 och 11/12 1883 nr 1067) Reservofficer bar stjärnor i silverfärg.

Fanjunkare saknade särskild gradbeteckning. Stjärnknapp m/ä infördes för fanjunkare 1926, först en knapp (go 18/12 1925 nr 1807), vilket 1945 ändrades till att fanjunkaren skulle ha två knappar och sergenteanten en. (go 3/7 1945 nr 2210)

Råd för nutida bärande

- Officer bör bära knapphål i guldbroderi.
- Reservofficer bär samma färg på stjärnorna som yrkesofficer
- Kadett bär officerskrage utan gradbeteckning.
- Furir och korpral bär ingen gradbeteckning i form av band på krage, om så sker skall ingen gradbeteckning bäras till axelklaff.

4.1.6 Tjänstetecken på ärmar

På ärmuppslagens klaffar till vapenrocken bars tre blinda så kallade knapphål av

- guldbrodyr för officer och fanjunkare
- guldgalon för sergeant
- 20 och 9 mm gult band m/ä för gruppbefäl och meniga

Figur 28 Uppslagsklaff i guldbrodyr för officer.

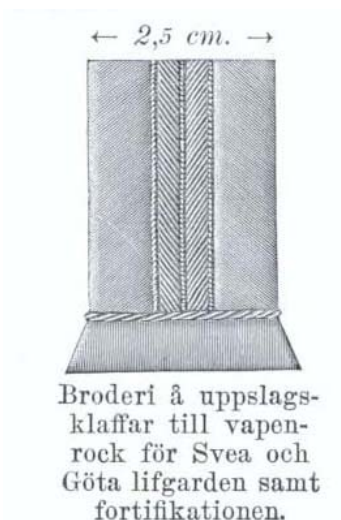
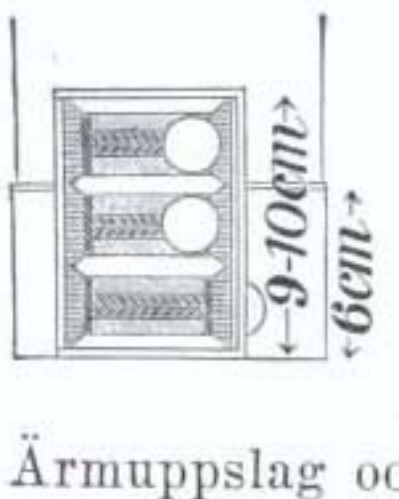
Figur 27 Uppslagsklaff i guldgalon (efter 1930).

Figur 26 Uppslagsklaff för manskap.

Senare bars knapphål av 20 och 9 mm galon m/1878 i guld av officerare, detta främst av ekonomiska skäl. Detta bruk var inledningsvis tillåtet till daglig dräkt när axelklaff bars (go 11/4 1878 nr 259) och blev praxis till alla användningar efter att uniformen förenklats i början på 1930-talet.

Furir bar band i guld runt ärmuppslagen, korpral band i gult redgarn runt ärmuppslagen.

Utmärkelsetecken för flygande personal

Arméns flygverksamhet startade kring 1912 och kom att organiseras i Kungl. Fälttelegrafkårens 5. kompani, på Malmen. Flygvapnet bildades 1926 och fick egen gemensam uniform först 1930. Intill dess bar personalen uniform från eget tidigare förband med broderat utmärkelsetecken/tilläggstecken på vänster överärm. Till uniform m/ä utfördes brodyren normalt i guld på underlag i vapenrockens färg. För de som kom från förband vilka bar knappar m.m. i silver utfördes brodyren i silverfärg.

Arméflygarmärke m/1914, propeller med vingar broderat i guld alternativt silver, bredd 100 mm, höjd 53 mm. (go 29/7 1916 nr 978; Westerberg 2001, s 8-9; Söderberg 1976, s 94f)

Fältflygarmärke m/1914, propeller med vingar broderat i guld alternativt silver under kunglig krona, bredd 100 mm, höjd 84 mm. (go 29/7 1916 nr 978; Westerberg 2001, s 8-9; Söderberg 1976, s 94f)

Flygspanarmärke m/1914, vingar broderade i guld alternativt silver, bredd 100 mm, höjd 27 mm. (Westerberg 2001, s 10, Söderberg 1976, s 94f)

Arméns ballongverksamhet startade i större skala 1908 och kom att organiseras inom Kungl. Fälttelegrafkåren. Ballongövningskompaniet förlades inledningsvis i bivack vid Frösunda. Först 1916 etablerades en fastare organisation då 4. komp – ballongkompaniet organiserades. Ballongverksamhet bedrevs också i Boden. Den sista frifärden med kulballong från Frösunda genomfördes av löjtnant Jetzel i juli 1926, ballongerna överfördes samma år till artilleriet. Såvitt är känt fanns inget särskilt utmärkelse-/tilläggstecken på uniformen för ballongförarna, de med bokstäverna ”bf” i rullan.

Fack- och skoltecken

Facktecken m/1888 för fälttelegrafist, röd stjärna med 6 stycken utgående vingar. (go 26/3 1888 nr 254)

Skoltecken vid Fortifikationen bars enligt tabell nedan. Snörena syddes på vänstra överärmen av vapenrocken och kolletten i sned riktning från yttre till inre ärmsömmen och på ett avstånd från axelsömmen till nedre snöret av på yttre sidan 9,8 cm och på den inre 14,85 cm. (go 27/11 1882 nr 1012):

Figur 29 Skoltecken på kollett.

Genomgången skola	Antal snören	”Godkänd”	”Med beröm godkänd”
Korpralsskolans lägre klass	1 snöre	Gult redgarn	Guldgalon
Korpralsskolans högre klass	2 snören	Gult redgarn	Guldgalon
Underofficersskola	3 snören	Gult redgarn	Guldgalon

Bruket ändrades när indelningsverket avskaffades (från 1901) och som tecken på genomförd korprals-, furirs- och underofficersskola bars 1, 2, respektive 3 galoner i guld på ärmen. Vicekorpralsutbildning utmärktes med ett gult redgarnsband på samma plats. (Karlsson 1980, s 127) Utbildningstecken tillverkas i 10 mm galon m/1860 i guldfärg.

4.1.7 Tjänstetecken på huvudbonader

På **kask m/1894** bars vapenplåt med lilla riksvapnet i blå emalj av regements- och kompanibefäl samt fanjunkare. Sergeant, gruppbefäl och manskap bar plåt utan emalj.

Figur 30 Vapenplåt till kask för officer respektive manskap.

På **mössa m/1865-1899** bars tjänstställningstecken och mössmärke.

Figur 31 Märken till mössa m/1865-1899 för officer respektive manskap (2. komp Fälttelegrafkåren).

Mössmärke sammansätts av nedanstående tecken.

Officer samt fanjunkare	Gul kokard m/1864, knapp m/1865 samt två jämnlöpande 4 mm guldgaloner från hakremsknapparna och upp mot mösskullen, svagt framåtlutande samt mitt fram och bak.
Sergeant och manskap	Kompanimärke och knapp m/ä (liten) för manskap i mässingsfärg mellan dessa två jämnlöpande 5 mm beläggningssnören i gult.

Ingenjörtruppernas manskap (utom fältsignalkompaniet) bar kompanimärken enbart till mössan. Dessa bestod av siffror (arabiska) tillverkade av blank mässing monterade på en rund metallstomme överklädd med kläde. Ing 1 bar ljusblå botten och Ing 2 gul botten (go 6/6 1899 nr 675). Bodens ingenjörkår (Ing 4) bar från 1902 mörkblått som bottenfärg. Tyg-, minör- och parkavdelningarna fick samtidigt, istället för en siffra, en femuddig stjärna. (go 7/4 1902 nr 420)

Figur 32 Kompanimärke för 7. kompaniet Ing1.

Manskap vid Fältsignalkompaniet (vid Ing 1) bar kompanimärke m/1873 för Fältsignalkompaniet i mössan (samt på vapenrockens axelklaff och på kollettens krage), en knapp med tre kronor omgiven av fyra viggstrålände åt sidorna, cirka 5 cm brett. (go 30/1 1873 nr 51)

När Kungl. Fälttelegrafkåren bildades 1902 så infördes för de två kompanierna kompanimärken lika m/1873 fast med arabisk siffra i mitten. (go 7/4 1902 nr 420) Under 1910-talet tillkom med ytterligare kompanier även andra varianter. Flygkompaniet bar kompanimärke m/1916 i guld, märket har i mitten en propeller och rotationsflygmotor omgivet av 8 viggstrålände. (Westerberg 2001, s 34). Ballongkompaniet bar på motsvarande sätt en ballong i mitten. Detachmentet i Boden bar ett "B". Kungl. Fälttelegrafkårens kompanimärken torde tillhöra de mest särpräglade inom hela armén.

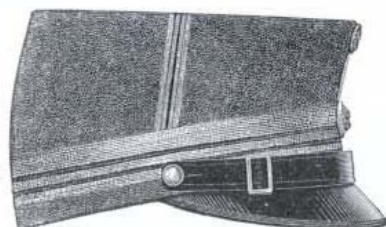
Figur 33 Kompanimärken från Fälttelegrafkåren Ing 3.

Figur 34 Tjänsteställningstecken på mössa: 1) major, 2) kapten, 3) manskap.

Tjänsteställningstecken bars till mössa enligt:

Överste	En bred och tre smala guldgalon m/1865 (runt mössan)
Överstelöjtnant	En bred och två smala guldgalon m/1865
Major	En bred och en smal guldgalon m/1865
Kapten	Tre smala guldgalon m/1865
Löjtnant	Två smala guldgalon m/1865
Underlöjtnant, fänrik och fanjunkare	En smal guldgalon m/1865
Sergeant, gruppbefäl, meniga	Bar gult 5 mm beläggningssnöre runt mössan med ögla längst bak (go 13/9 1865 nr 660 och 17/2 1880 nr 97)

Mössa m/1865—1899
med gradbeteckning för
öfverstelöjtnant.

Råd för nutida bärande

- Kadett bär mössa för officer med motsvarande gradbeteckning som fänrik.
- Sergeant bär mössa för manskap.
- Sergeant får bära knapp m/1865-1960 för plutonsbefäl istället för liten manskapsknapp fram.
- Furir får bära knapp m/39-60 stor i guldfärg istället för manskapsknapp fram.

4.1.8 Uniformsknappar och spännen

Tillkomst året för Fortifikationens knapp var länge osäkert. Modellåret kunde fastställas när den ritning av uniform m/1751 som återges i figur 2, med tillhörande knapp, återfanns.¹⁶ Knappen hade under lång tid tillverkats i två utföranden; en mindre och kupigare samt en något större och flatare. Den enskilde officeren kunde själv bestämma vilken modell han ville använda. När uniform m/1960 infördes bestämdes att den flatare skulle bäras av ingenjör- och signaltrupperna och den kupigare av fortifikationskåren. (Bernström 1992, s 373) Båda modellerna finns i en liten modell som användes till mössan. Samtliga knappar var i guldfärg.¹⁷

En ofta förbisedd detalj när knappen sys fast är att den skall vara rättvänd. Korrekt isydd så pekar en av stjärnans fem spetsar rakt uppåt och bågmönstret, som finns under strålarna, är som ett valv med bågens kulmen uppåt och ändarna nedåt.

Officer samt fanjunkare: Knapp m/1751 för Kungl. Fortifikationen, stor till vapenrock, kappa och syrtut (och epåletter och axelklaffar). Knapp m/1751 för Kungl. Fortifikationen, liten till mössa.

Figur 35 Knapp m/1751.

Sergeant och manskap: Slät knapp, stor till vapenrock och kappa, liten till mössa. Sergeant får bära så kallad sergeantsknapp med skåra.

Figur 36 Manskapsknapp.

Livremsspänne m/1894; som förbandsbeteckning bars av manskap livremsspänne med Svea rikes vapen för Svea ingenjörbataljon och med Göta rikes vapen för Göta ingenjörbataljon från 1894. (go 2/5 1894 nr 455) Tidigare bars ett näst intill fyrkantigt blankt livremsspänne i mässing.

Råd för nutida bärande

- Knapp m/1751 bör vara av den flata modellen (även den kupiga får bäras).
- Kadett får bära knapp för officer.
- Officer och kadett tillhörande Upplands regemente (S 1) får bära knapp m/1793 (stor) för förutvarande Kungl. Upplands regemente (I 8) till såväl fasta som lösa axelklaffar.
- Blankt mässingsspänne bärs av manskap till svart livrem av läder.

¹⁶ Modellritningen till m/1751 förvaras på kart- och bildavdelningen vid Carolina Rediviva (UUB).

¹⁷ I modern tid har även en fackknapp ”m/1751 Fortifikationsofficer” (liten) införts för axelklaff, denna tillverkas även i silverfärgad metall! (UniR FM 2003, s. 254)

4.1.9 *Passpoaler*

Liv- och förstärkningsplagg

Vapenrock m/1888 för officer och fanjunkare var försedd med gul passpoal framtill från kragen och nedåt samt runt ärmuppslagen, uppslagsklaffarna och fällklaffarna på de bakre skörten. Vapenrocken för sergeant var utan passpoal framtill.

Vapenrock för manskap var endast försedd med gul passpoal kring ärmuppslagen, runt de fasta axelklaffarna samt baktill på fällklaffarna (bakfickorna).

Syrtut var försedd med passpoal runt kragen, ärmuppslagen och fällklaffarna baktill.

Kappa för officer och fanjunkare var försedd med gul passpoal runt kragen.

Figur 37 Gul passpoal.

Lång- och ridbyxor

Lång- och ridbyxor var försedda med gul passpoal i yttersömmen för all personal.

4.1.10 Utmärkelsetecken

Historiska bärandebestämmelser för utmärkelsetecken framgår av *TjR A*. Generellt så bars utmärkelser i större omfattning och vid fler tillfällen än idag.

Råd för nutida bärande

- Till stor parad bärs medaljer och ordnar i original:
 - Ordenstecken och medaljer i band bärs på vänster sida. Bandets övre kant fästs på en vågrät linje mitt emellan översta och andra knappen, nära knappraden.
 - Ordenstecken eller medalj som bärs i band om halsen placeras mellan nedersta kraghyskan och översta knappen. Bärs flera tecken placeras det förnämsta överst och därefter ett ovanför varje knapp. Band bärs inte synligt.
 - Kraschan bärs med sin översta del i höjd med tredje uniforms-knappen. Den förnämsta ordens kraschan bärs överst eller längst till höger.
 - Axelband bärs under epålett (axelklaff) och paradskärp.
 - Kedja till storkors bärs ovanpå epålett (axelklaff) och aldrig tillsammans med axelband.
 - Utländska utmärkelser bärs på plats enligt för dem gällande bestämmelser.
- Till liten parad bärs medaljer och ordnar enligt:
 - Ordensband (släpspannen) bärs på vänster sida. Släpspannets övre kant fästs på en vågrät linje mitt emellan översta och andra knappen, nära knappraden. (Alternativt kan miniatyrordens-tecken bäras istället för släpspannen när uniformen används som sällsкаpsdräkt.)
 - Kraschan bärs med sin översta del i höjd med tredje uniforms-knappen. Den förnämsta ordens kraschan bärs överst eller längst till höger.
- Till daglig dräkt bärs ordensband (släpspannen) på vänstra sidan av bröstet. Släpspannets övre kant fästs på en vågrät linje mitt emellan vapen-rockens översta och andra knapp, nära knappraden. Till kollett och syrtut bärs släpspannen på motsvarande plats som angivits för vapenrock.
- Utmärkelsetecken utan band (märken och medaljer för till exempel skytte och idrott) får bäras till såväl daglig dräkt som stor och liten parad av värnpliktiga. Tecknen fästs på vänster sida i höjd med andra knappen, nära knappraden.
- Om kollett eller syrtut används till parad (motsvarande) får dock utmärkelser i original alternativt miniatyr likväl nyttjas, beroende på tillfället.

4.2 Livplagg

4.2.1 Vapenrock m/1845

Vapenrocken överensstämmer i huvudsak med m/1888. Den var mellanblå med gult foder och enkelknäppt med åtta knappar m/1751 samt med ärmuppslag, uppslagsklaffar, fällklaffar på de bakre skörten samt knapphål med svart sammet på ståndkragen. Kragen var dock generellt lägre, något snedskuren och öppen upptill samt förutom under knapphålen i plaggets färg. Uppslagsklaffarna var för officerare helt i sammet, helt svarta och med blinda knapphål men synes ha saknat brodyr runt knapphålen. (go 8/5 1845 nr 358)

Figur 39 Vapenrock m/1845 för officer.

4.2.2 Vapenrock m/1878

Vapenrocken överensstämmer i huvudsak med m/1845, förutom att den var dubbelknäppt och således hade två rader om åtta knappar m/1751.

Vapenrock m/1878, av mellanblått kläde med gult foder, **2 rader knappar**, 8 i varje rad, av för Kungl. Fortifikationen gällande modell, ståndkragen öppen och snedskuren framtill, å kragens bågiga sidor klaffar av svart sammet med två i guld broderade 6 tum långa knapphål (då axelklaffar begagnas må galoner nyttjas i

Figur 38 Vapenrock m/1878 för officer.

stället för broderier); uppslag av blått kläde med raka 4 1/2 tum långa (= ca 12 cm) och 2 1/2 tum breda (knäppt 7 cm) klaffar av svart sammet med tre blinda knapphål samt knappar av samma storlek som de övriga; spetsiga fickklaffar, vardera med 3 knappar, varav den översta sitter i livet på vapenrocken; gul passpoal omkring uppslagen och dess klaffar samt framtill från kragen och ända ned, ävensom å fickklaffarna. Vapenrocken göres öppen baktill och längden av skörten avpassas så, att de sluta på halva låret, räknat från ljumsken till knäet.¹⁸ (go 8/5 1845 nr 358, 4/5 1878 nr 344, 12/4 1830 nr 161 och 11/4 1878 nr 259)

Från 1878 (go 11/4 1878 nr 259) fick galoner användas istället för broderier då vapenrock bars med axelklaffar.

Fanjunkare lika officerares, dock med klaffar av svart kläde i stället för sammet; klaffarna å kragen förses med knapphål av guldgalon (samma vävnad som officerarnas). (go 4/5 1878 nr 344)

¹⁸ Munthe 1951, s 427 samt bilaga 21; bilaga 21, s 590 not 1: "Denna bestämmelse emanerar från 1845; med tiden blevo vapenrockarna något kortare ('till eller strax nedom skrevet')".

Sergeanters lika med ovanstående, dock med släta underofficersknappar; knapphålen å kragen av guldgalon med slät vävnad enligt modell av go den 2/8 1832 nr. 4 B. Ingen passpoal framtill.

4.2.3 *Vapenrock m/1888 (variant av m/1886)*

Vapenrock m/1888 för officer och fanjunkare

Figur 40 Vapenrock m/1888 för officer -

1) vapenrock med axelklaff (major), 2) vapenrock med epålettslejf, 3) baksida.

Mellanblå färg. Gult foder, krage av svart sammet med två broderade knapphål i guld. Ärmuppslag med klaffar av svart sammet med tre i guld broderade knapphål. Epålettslejf broderade i guld på svart kläde (samma modell som generalitetets). Enradig med åtta stora knappar m/1751 av större modell i guld. Å bakre skörten spetsiga fäll(fick)klaffar vardera med tre knappar av vilka en sitter vid livet, en på mitten och en vid nedre ändan av klaffen. Skörten öppna baktill, ej kortare än till skrevet och inte längre än 10 cm nedanför detta. Gul passpoal framtill från kragen och ända ned samt runt ärmuppslagen, uppslagsklaffarna och å fällklaffarna. (go 8/5 1845 nr: 358, 4/5 1878 nr: 344, 12/4 1830 nr: 161, 11/4 1878 nr 259, 20/4 1897 nr 468, 27/9 1888 nr 1031 och 2/5 1894 nr 455)

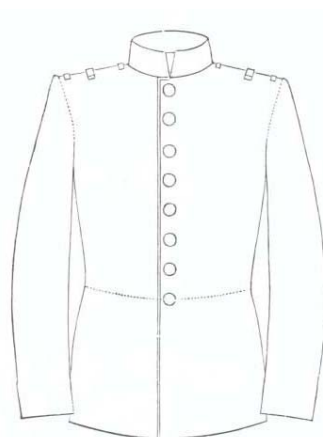

Axelslejf till vapenrock för generalitetet, Generalstaben, fortifikationen samt Karlskrona och Vaxholms grenadjärreg:ten.

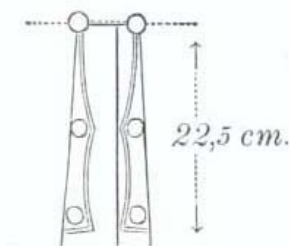
Figur 41 Epålettslejf.

Vapenrocken hade en insydd innerficka i brösthöjd på vänster sida samt en påsydd knäppbar ficka på insidan av höger framskört, för första förband.

Vapenrocken utgick från infanteriets m/1886 och benämns ofta som varande av denna modell. Det står emellertid helt klart att plagget avviker både beträffande färg och attribut jämfört med dessa och dessutom fastställdes först 1888 (go 27/11 1888 nr 1031), varför rätt modellbeteckning torde vara m/1888. Före år 1894 var kragen svart endast under knapphålen. (go 2/5 1894 nr 455)

Vapenrock m/1886 (utan ärm-uppslag och kragprydnader).

Vapenrock m/1888 för sergeant

Mellanblå färg. Gult foder, krage av svart kläde med två knapphål i guldgalon. Ärmuppslag med klaffar av svart kläde med tre knapphål i guldgalon. (go 2/5 1894 nr 455) Mässingskedjor användes för att fästa epåletterna i (go 2/8 1832 nr 4 B) senare eventuellt epålettslejfär utförda i guld på svart kläde. Passpoal på ärmuppslag, ärm- och fickklaffar men ej framtill. Enradig med åtta stora knappar släta av manskapstyp av större modell i mässing. Under en period i början av 1900-talet fanns en särskild sergeantsknapp slät med en skåra innanför kanten. (Johansson 1999, s 271)

Råd för nutida bärande

- Kadett bär vapenrock för officer.
- Värnpliktig sergeant bär vapenrock för manskap.
- Plagg utan de dolda fickorna baktill får användas.

Vapenrock m/1888 för manskap

Mellanblå färg. Gult foder, krage av svart kläde med två knapphål i gult redgarn. Ärmuppslag med klaffar med tre knapphål i gult redgarn. Alla mattor av svart kläde på klaffar och krage. Enradig med åtta stora knappar släta av manskapstyp av större modell i mässing. Två fällklaffar med vardera tre knappar baktill. Fasta axelklaffar i svart inramade av smalt gult redgarnsband. (Johansson 1999, s 271, Bernström 1992, s 373)

Upplagsklaffarna på ärmarna borttogs under 1920-talet.

Figur 42 Vapenrock m/1888 för manskap.

Råd för nutida bärande

- Manskapsvapenrock tillverkas med svarta axelklaffar inramade av gult band, svart krage och svarta klaffar på ärmarna båda med knapphål i gult redgarnsband.
- Värnpliktig sergeant bär vapenrock för manskap.

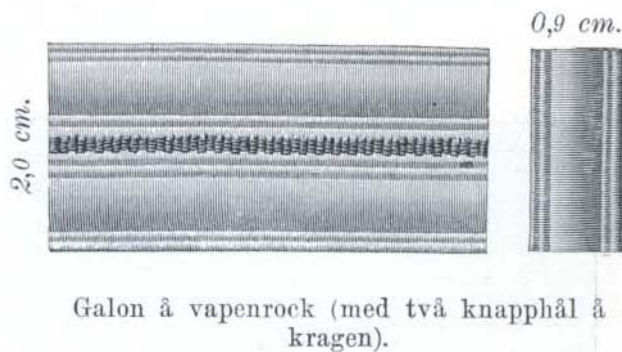
4.2.4 Vapenrock m/ä efter 1930

Krage med sammet samt sammet på ärmuppslagens klaffar togs bort 1930, huvudsakligen av kostnadsskäl. Brodyren på dessa, samt på epålettslejfjen, ersattes med galoner, slejfen fick galon av samma slag som på epåletten. Kragen och uppslagsklaffarna fick då samma tyg och färg som vapenrocken i övrigt. Gul passpoal tillkom runt kragen.

Figur 43 Vapenrock m/1888 för officer efter 1930 samt ärmuppslag efter 1930 utan svart sammet.

Epåletter fick bäras under år 1931 till den förändrade vapenrocken, dock med galon istället för broderi på slejfen. Per den första januari 1932 utgick paradutstyrseln, efter centrala direktiv inom armén, med följd av att epålettslejfarna avlägsnades. (go 21/11 1931 nr 2506 och nr 2507)

Råd för nutida bärande

- Även vapenrockar med nu angivna varianter kan bäras, företrädesvis vid enskilt uppträdande.

4.2.5 Kollett m/1873

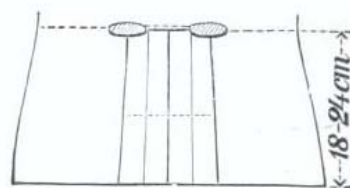
Kollett m/1873 för officer och underofficer

Figur 44 Kollett m/1873 för officer - 1) regementsofficer (major) samt 2)-3) kompaniofficer (kapten).

Mellanblå med svart foder. Kortare än vapenrocken, julpknäppt med fyra fickor framtill. Ståndkrage öppen rakskuren (ibland snedskuren) 4-4,5 cm hög, att igenhäktas nedtill, slejflapp samt fodring av kragen. Skört mellan 18-24 cm med dolda fickor baktill. Officerare och underofficerare bar två avlånga svarta klädda knappar i livet baktill. Breda flätade axeltränisar med klädda knappar, i svart redgarn för kompani- och underofficerare samt i guld för regementsofficerare (från 1891). Gradbeteckning på kragen med stjärnor i guld för yrkesofficer och i silver för egentlig reservofficer. Regementsofficerare bar guldgalon runt och framtill på kragen. (go 30/7 1873 nr 638, 13/5 1875 nr 415, 27/5 1891 nr 518, 11/5 1895 nr 520 och 18/1 1898 nr 52).

Som framgår av bevarade foton var det i princip enbart kolletten som användes som livplagg till daglig dräkt. Plagget var till skillnad från vapenrocken oerhört populärt. Den mellanblå nyansen var intill slutet av 1930-talet här nästan ljusblå. Fickorna baktill utgick relativt tidigt.

Kollett m/1873.

Råd för nutida bärande

- Plagg utan de dolda fickorna baktill får användas
- Reservofficer bär gradbeteckningar i samma färg som yrkesofficer
- Kadett bär officerskollett utan gradbeteckning.

Kollett m/1873 för manskap

Plaggets utformning överensstämmer i huvudsak med officerarnas, dock: Endast två bröstfickor framtill. Två manskapsknappar (stora) i livet baktill vid skörten. Fasta axelklaffar i plaggets tyg och utan passpoal, knäpps med stor manskapsknapp.

Underbefäl bär gradbeteckning på ärmar och krage i likhet med vapenrocken.

Kolletten för manskap ändrades 1923 till att som vapenrocken ha utanpåliggande knappar av manskapstyp, dock endast sju stycken.

Figur 45 Kollett m/1873 för manskap (här korpral).

4.2.6 Syrtut m/1829-1854

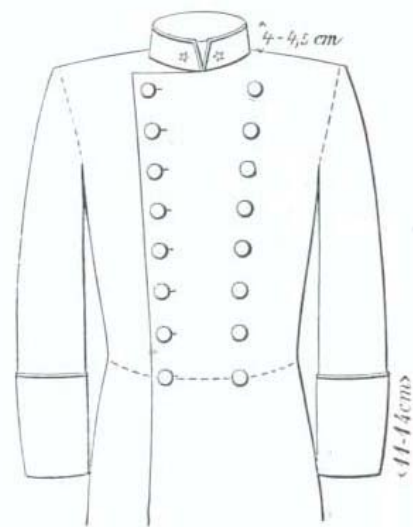
Mellanblå dubbelknäppt livplagg med 8 knappar i varje rad, avståndet mellan knappraderna 7,5-10 cm nedtill och 11-13,5 cm upptill, lämpat efter vars och ens kroppsbyggnad. Ståndkrage med slejf och klaff. Runda ärmuppslag 11-14 cm höga. Baktill spetsiga fällklaffar med dolda fickor som vapenrocken, 22,5 cm långa, med tre stora knappar varav en i livet, en på mitten och en vid nedre ändan av klaffen. Plaggets längd 3-5 cm nedanför knäet. Gult foder i livet. Kragen och uppslagen fodrade med plaggets mellanblå tyg. Gul passpoal runt kragen, uppslagen och fällklaffarna. Löst påsydd ficka på insidan vänster, i brösthöjd. (go 10/7 1829 nr: 1829, 21/2 1854 nr 79, 30/11 1858 nr 785, 11/5 1895 nr 520)

Tillåten persedel för officerare och underofficerare. Underofficerares lika officerares utan gradbeteckningar; sergenter använde sergeantsknappar. Sabelkoppel bars av officer och fanjunkare, utanpå plagget.

Syrtuten fick senare även användas som förstärkningsplagg (kappa). Före 1854 fick den förses med epåletter.

Figur 46 Syrtut m/1829-1854.

Syrtut m/1854.

Råd för nutida bärande

- Reservofficer bär gradbeteckningar i samma färg som yrkesofficer.
- Plagg utan de dolda fickorna baktill får bäras.
- Kadett får bära syrtut med knappar för officer utan gradbeteckning.
- Enbart sabelkoppel m/1859 bör användas till syrtut.

4.2.7 Linnerock m/1869

Av blårandig linneväv, rakskuren, enradig med 4 knappar, slejfer baktill med 2 knappar längs slejferna av respektive regementes modell. Användes såväl i som utom tjänsten enligt chefs bestämmande. Fick användas av officerare då manskapet bar dylik rock samt utom tjänsten inom eget etablissemang, utom vid ridning. (*TjR A 1889* del I kap IV § 3 mom 9)

Användes som överdragskläder och släpmundering.

Råd för nutida bärande

- Linnerock används ej.

4.3 Byxor

4.3.1 Ridbyxor

Mellanblå med gul passpoal i byxsömmens yttersida (go 8/5 1845 nr 358 och 11/11 1872 nr 747).

Tillåtna för officerare och underofficerare vid exercis och fälttjänst från 1870 och obligatoriska vid truppförbanden till daglig dräkt från 1890. Bars från 1890 även av manskap.

Figur 47 Ridbyxa.

Råd för nutida bärande

- Ridbyxor med ridstövlar bör alltid bäras av samlad trupp och av officer och kadett framför trupp.

4.3.2 Långbyxor

Mellanblå med gul passpoal i byxsömmens yttersida (go 8/5 1845 nr 358 och 11/11 1872 nr 747).

Hållor bars till långbyxor när sporrar bars samt av alla när stor paraddräkt bars. (*TjR A 1889*, del I kap IV § 3 mom 4)

Genom generalorder 1890 fastställdes att ridbyxor och ridstövlar skulle begagnas av allt manskap vid trupperna och samtidigt utgick långbyxor och kortskaftade stövlar ur manskapets utrustning. Långbyxor fick därefter inte heller användas av officerare eller underofficerare till daglig dräkt framför trupp. Bestämmelsen gällde för officerare och underofficerare ännu vid andra världskrigets utbrott. (Bernström 1992, s 373)

Figur 48 Långbyxa.

Råd för nutida bärande

- Långbyxor bör bäras av till fots enskilt uppträdande officer och kadett till stor och liten parad.
- Långbyxor får bäras av till fots enskilt uppträdande officer och kadett till daglig dräkt.
- Långbyxor får bäras av enskilt uppträdande värnpliktiga.
- Långbyxor får på särskild order bäras av trupp.

4.3.3 Vita långbyxor

Vita långbyxor i linne. (go 12/4 1830 nr 161, 8/5 1845 nr 358)

Vita långbyxor fick sommartid nyttjas i trupptjänst, såvida ej för tillfället annorlunda befaller. Vita långbyxor bars utanpå stövlarna. (Munthe 1951, s 427ff samt bilaga 21)

Vita långbyxor i linne eller bomull står upptaget i rullornas beskrivningar t.o.m. 1891. De fick då användas sommartid i samtliga uniformsalternativ. I vart fall vid ingenjörkårerna kom de vita långbyxorna att användas på sommarövningsplatserna intill det andra världskriget, som mässbyxor till kolletten. Enligt en uppgift (*TiF*) gavs på Ing 1 en (intern) order 1938 att bruket skulle upphöra. Vid en kontroll med bibliotekarien vid Fortifikationen framkom emellertid att Fortifikationens officerare av konung Gustav III erhållit tillstånd att i likhet med garderna använda vita långbyxor sommartid samt å baler vid hovet och eftersom tillståndet aldrig var upphävt struntade officerskåren i ordern. (se Munthe 1951, s 429 not 1 och *TiF* 1980 nr 1 s 15)

Figur 49 Vita långbyxor (här till vapenrock respektive kollett).

Någon forskning kring de vita byxornas försvinnande i och med rullorna efter 1891 har såvitt känt inte bedrivits. Även för livgardena försvinner de vita långbyxorna i rullorna, dock först i början av 1900-talet.

Råd för nutida bärande

- Vita långbyxor får bäras vid enskilt uppträdande av officer och kadett under sommarmånaderna. Till vapenrock vid liten och stor parad vid tillfällen a) enligt p. 2.1, till kollett och syrtut vid mässlivsliknande sammankomster företrädesvis utanför garnisonsetablissemangen.
- Under sommarmånaderna får trupp nyttja vita långbyxor enligt chefs bestämmande.

4.3.4 Långbyxor m/1869

Långbyxor m/1869 av blårandig linneväv, fick användas såväl i som utom tjänsten enligt chefs bestämmande och fick utom till häst, nyttjas av officerare då manskapet bär sådana samt utom tjänsten inom eget etablissement. (*TjR A 1889*, del I, kap IV § 3 mom 9) Användes som överdragskläder och släpmundering.

Råd för nutida bärande

- Blårandiga linnebyxor används ej.

4.4 Huvudbonader

4.4.1 Kask m/1845

Klockformad av arméns modell. Speciell plåt för Kungl. Fortifikationen fanns framtill. Bars med pik till liten och med svart plym till stor parad.

Figur 50
Kask m/1845.

4.4.2 Käppi m/1855

Käppin var en hög och koniskt formad huvudbonad av mösstyp. Officerare och konduktörer hade snören och galoner i guldtråd, underkonduktörer i silke och i silverfärg. Samma skillnad förelåg gällande pompongen som för officerare och konduktörer var förgylld och försedd med kungens namnchiffer i silverfärg, underkonduktörernas var i silverfärg och saknade namnchiffer. Käppin bars åren 1859-1865 annan uppgift 1854-1878. (Bernström 1992, s 371; Bellander 1973, s 495ff)

Figur 51 Käppi
m/1855

4.4.3 Mössa m/1865-1899

Mellanblå. Skärm och rem i lackerat läder. Rem knäpptes med knapp av mindre modell. Stolpar av två smala guld galoner samt före generalorder 1899 försedd med s.k. kringla på mösskullen. Försedd med gradbeteckning i form av galoner i guld kring nedre delen. Gul sidenkokard och förgylld blåemaljerad knapp med tre kronor framtill. (go 13/9 1865 nr 660, 28/4 1866 nr 205, 30/1 1886 nr 51, 10/4 1895 nr 361, 11/5

Figur 53 Mössa m/1865-1899 för officer (major).

Figur 52 Mössa m/1865-1899 för manskap (med kompanimärke för 2. komp Fälttelegrafkåren).

1895 nr 520, 6/6 1899 nr 675)

Manskap bar en enklare variant av officerarnas mössa, med enbart ett gult beläggningssnöre runt mössans nedre kant med ögla längst bak. Framtill bars överst kompanimärke och därunder en liten manskapknapp, mellan dem två jämnlöpan

de gula beläggningssnören. Mössremmen knäpptes med två små släta knappar av manskapstyp.

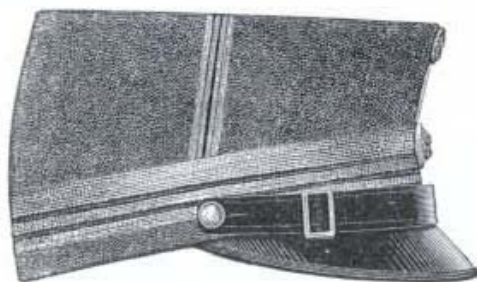
Från 1923 bar även sergeanten gradbeteckning på mössan. Fanjunkare hade från 1926 galon runt mössan.

Från införandet 1865 och innan kask återinfördes (1894) användes mössan som paradhuvudbonad, då med plåt respektive pompom m/1865 vid liten parad samt härutöver med plym m/1865 vid stor parad. Plåten fästes med en speciell (dold) anordning i mössan samt med en speciell knapp m/1865. Efter 1931 kom mössan återigen att användas som paradhuvudbonad, dock utan nyssnämnda tillbehör.

Vapenplåt m/65 med pompom, plym m/65 och mössknapp.

Vid otjänlig väderlek utnyttjades ett s.k. mössöverdrag svart galonliknande material, sytt passande mössan och täckande allt utom skärmen. (*TjR A 1889*, del I kap IV § 3 mom 10)

Mössa m/1865—1899
med gradbeteckning för
öfverstlöjtnant.

Råd för nutida bärande

- Kadett bär mössa för officer med fänriks gradbeteckning.
- Värnpliktig sergeant bär mössa för manskap utan gradbeteckning.

4.4.4 Kask m/1894

Av lackerat svart läder med förgylld framlåt och bakskena, samt med förgyllda beslag och blå-
emaljerad, förgylld vapen-
plåt; gul sidenkokard till
höger under hakrems-
knappen. (go 2/5 1894 nr
455)

Manskap bar kompanisiff-
ra på vänstra sidan. För
officerare var lilla riks-
vapnet blåemaljerat. Nitarna
till plymhållaren med
stjärnformade huvuden för
officerare och sergeanter,
övriga koniska. Hakrem i
gul metall med fiskfjälls-
mönster.

Vid stor parad bars svart
hängande plym istället för
piken. Plym m/1886 bars
hängande runt kask och
var av svart tagel för man-
skap och av buffeltagel för
officerare. (go 2/5 1894 nr
455)

Figur 55 Kask m/1894 för officer med plym respektive med pik.

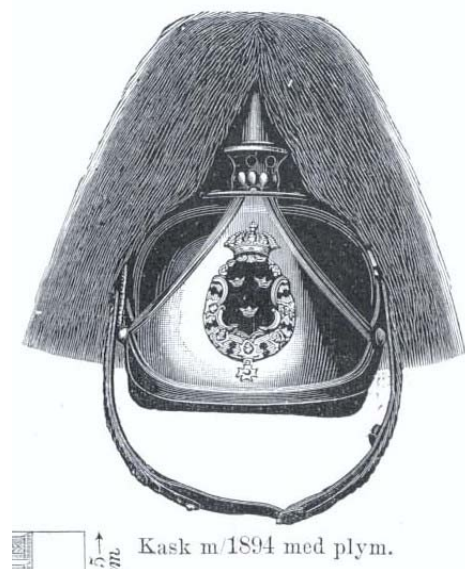

Figur 54 Kask m/1894 för manskap med plym respektive utan (pik saknas på högra bilden).

Kasken var ett av de paradutstyrsel som utgick 1931.

Råd för nutida bärande

- Kask bör bäras till såväl stor som liten parad vid trupp.
- Vid enskilt uppträdande kan kask ersättas av mössa m/1865-1899.

4.4.5 Pälsmössa m/1885

Av svart skinn. För officerare med gul sidenkokard, knapp med tre kronor samt stolpar av guld under kokarden. Manskap bar kompanimärke framtill. (go 4/2 1893 nr 116 och 27/1 1896 nr 82)

Pälsmössa m/85
med agraff m/93.

4.4.6 Hatt m/1854-59

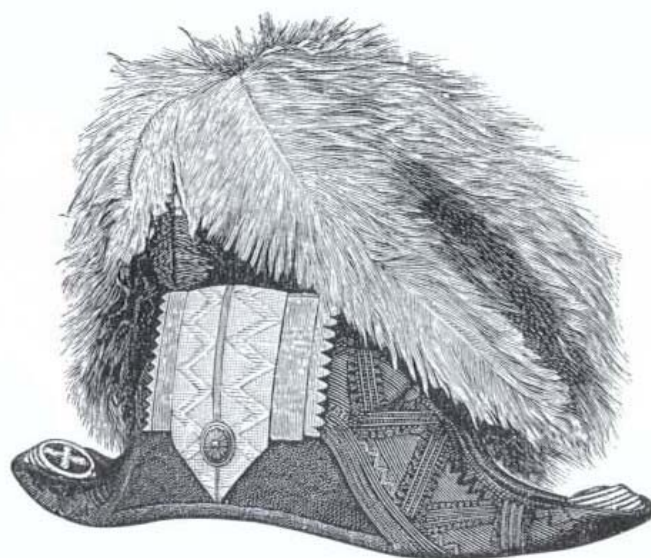
Trekantig, knappen å högra sidan av samma sort som vapenrocken (go 18/5 1854 nr 385 och 21/9 1859 nr 609).

Plym till trekantig hatt bestående av hängande smala strutsfjädrar i blått och gult. (go 4/6 1845 nr 444, 18/5 1854 nr 385, 20/12 1899 nr 1230)

Bars till stor och liten parad av fortifikationsofficerare vid staben, alltid med plym. (go 17/5 1859 nr 326)

Figur 56 Hatt m/1854-59 med plym (här med knapp för generalstaben).

Hatt m/1854—1859, trekantig,
med plym (höger sida).

4.5 Kappor och andra förstärkningsplagg

Kappor och andra förstärkningsplagg fick användas till m/ä enligt principen ”vad som är fastställt får bäras”. Således bars, från tid till annan, kappor av modellbeteckningarna till och med m/60. Den kappa som senare betecknas som ”kappa m/ä” är för Fortifikationens officerare m/1886 (1872-). Kappan anbefalldes dock först år 1876 för Fortifikationen.

4.5.1 Halsduk

Av svart siden, synlig omkring $\frac{1}{4}$ högst $\frac{1}{2}$ tum på sidorna över rockkragen. (Munthe 1951, s 427 samt bilaga 21; go 12/4 1830 nr 161)

Den svarta halsduken ersattes genom att en fastsydd lapp jämte slejf och fodring av kragen infördes. (go 18/1 1898 nr 52) Lappen och kragens insida var därför svart, på såväl vapenrock som kollett, precis som halsduken tidigare.

4.5.2 Kappa m/1849

Kappan av mörkgrått kläde var tvåradig och försedd med ståndkrage. Kragen kantades av en mörkblå passpoal och hade på vardera sidan en svart sammetsklaff. Kappan var försedd med kapuschong. (Bernström 1992, s 371)

4.5.3 Kappa m/1886 (m/1872-1886; anbefalld 1876)

Mörkgrå nästan svart. Svart foder. Med dubbla knapprader fram med vardera fem knappar. Fällkrage med gul passpoal runt och fasta axelklaffar. Ärmarna med rundskurna och öppna uppslag. Ytterfickor en på vardera sidan med rakskurna ficklock. Hål för sabelfästet i, vid eller strax över vänstra sidofickan. Baktill en horisontell ryggslejf i midjehöjd, med ett knapphål ytterst på vardera sida och två knappar i livet på vardera sida. Från axelpartiet och längs ryggraden nedåt ett veck, vilket hölls på plats på insidan med tråcklad tråd (att lösgöras vid foderisättning vintertid, varvid ryggslejfen omknappades), samt ett från skrevet och nedåt gående sprund med knäppjulp och mindre svarta knappar. Kappan skall räckta 10-20 cm nedanför knäet. (go 24/2 1876 nr 123, 11/11 1872 nr 747, 8/11 1886 nr 928 och 11/5 1895 nr 520)

Fasta axelklaffar knäpptes med stor knapp av samma modell som till vapenrock. Gradbeteckning angavs på axelklaffarna. Fanjunkare saknade särskild gradbeteckning. Officerare och fanjunkare bar fortifikationsknapp. Sergeanter hade släta knappar och bar fortifikationsstjärnan omgiven av ett strålknippe i mässing på axelklaff. (Bernström 1992, s 372)

Officerare och underofficerare fick vintertid bära kappa med svart pälsfoder och svart krage i päls. (go 8/11 1886 nr 928)

Kappan överensstämmer i huvudsak med den äldre kappa m/1872 för bl.a. livgarderna, men anbefalldes för Kungl. Fortifikationen först år 1876. Bevarade exemplar uppvisar vissa nyansskillnader och senast under 1930-talet bar officerare vid Fortifikationen även kappa m/ä sydd i djupt mörkblå färg.

Figur 57 Kappa m/1886 major (mörkblå modell).

Kappa m/1886.

Råd för nutida bärande

- Även kappa i djupt mörkblå färg samt kappa m/1872 får bäras.

4.5.4 *Kappa m/1886 för manskap*

Kappa m/1886 för manskap av mörkgrått kläde, helfodrad och med en innerficka placerad i vänster foders framstycke. Tvåradig, högknäppt med fem knappar av manskaps modell. Rundkrage med 20 mm stånd, lösa ärmuppslag, sidfickor en på vardera sidan med rakskurna ficklock. Ryggslits och 42 mm breda axelklaffar av svart tyg och kantade med smalt gult redgarnsband vardera med en manskapsknapp.

4.5.5 *Kappa m/1910*

Dubbelknäppt i ljusgrått kläde med fem mattbronserade stora fortifikationsknappar i varje rad. Foder i kappans färg eller av päls. Veck i ryggen som enkelt kunde utvecklas. Ståndfällkrage kantad av mellanblått fyrkantssnöre. Spetsiga ärmuppslag kantade av mellanblått fyrkantssnöre med spetsen fäst med liten knapp. Ryggsele fäst i mitten och i varje ände två knapphål efter varandra och två stora fästknappar i livet. Rakskurna fickor framtill med något avrundade ficklock. Fick vintertid förses med pälsfoder och pälskrage, varvid sistnämnda skulle vara ljusgrå. Knapp (liten) å axelträns för officer och underofficer var blankbronserad. Gradbeteckningar på axeltränsar utfördes enligt m/10-systemet.

4.5.6 *Kappa m/1910-23*

Såg i huvudsak ut som kappa m/1910, dvs. i ljusgrått kläde. Dock med rakskurna ärmuppslag och fasta axelklaffar samt med grad- och truppslagsbeteckningar för befäl enligt uniform m/23-systemet. Vidare nyttjades endast grå (fortifikations-) knappar. Truppslagsbeteckning var före den 1 juli 1937 ett skrivstils "F" (i versal). Efter nämnda tidpunkt bars till plagget av Fortifikationskåren samma beteckning medan Ingenjör- respektive Signaltrupperna använde bokstäverna "I" respektive "S" (i versal).

4.5.7 *Regnkappa (-krage) m/ä (m/1911)*

Regnkläder i modern mening, med gummi- eller oljeförstärkt tyg, började masstillverkas först under 1870-talet. Intill dess användes plagg av grövre tyg, med speciell utformning och som måhända preparerades på något sätt för att kunna motstå fukt.

Ifrågavarande plagg var en rundskuren och ärmlös slängkappa. Påminner om slängkappan till mässuniform m/1886, dock sannolikt i utförande snarlikt regnkrage m/1911, dvs. hade julknäppning med fem stora truppslagsknappar, utan foder, med två fickor på insidan och med ståndfällkrage med gul passpoal runt densamma. Gradbeteckningar saknades.

Bärandet av plagg av detta slag är känt sedan den karolinska tiden, men författarna har (ännu) inte påträffat någon beskrivning eller exemplar som kan härledas till bruk inom Fortifikationen från tiden före m/10 togs i bruk. Det kan dock antas att plagget m.h.t. dess syfte i så fall använt samma tyg som till kappa m/ä, dvs. mörkgrått nästan svart. Versionen och dess användande i m/10-systemet slås fast i go den 4 juli 1911 nr 686 samt dåvarande *TjR* kap 4, § 21, mom. 5. I 1913 års rulla anges också att intill utgången av 1914 fick plagget vara i annan färg än den grå för m/1910.

Plagget fick användas dels utom tjänsten till alla uniformsdräkter av all person då väderleken föranledde det, dels av officerare och vederlikar i tjänsten under samma väderförhållanden - till fältdräkt och daglig dräkt, beträffande sistnämnda vid truppföring dock endast under övningar i fälttjänst och skjutning men efter förbandschefs medgivande även under andra övningar.

Knapparna får antas ha följt bestämmelserna för kappan och var således för m/ä blanka i guldfärg, som m/10 mattbronserade och till m/23 grå.

Råd för nutida bärande

- Plagget bärs endast vid enskilt uppträdande.

4.5.8 *Regnrock och mössöverdrag*

Regnkappa av gummi eller annat vattentätt tyg, av svart eller annan mörk färg samt med mörka knappar. (go 14/6 1878 nr 472)

Det kan antas att regnrockar under m/ä-tiden saknade gradbeteckningar.

Mössöverdraget var sytt i svart galonliknande material och utformat så att det omslöt hela mössan utom skärmen. Bevarade exemplar saknar gradbeteckningar.

Råd för nutida bärande

- Regnrock m/1951 får bäras till m/ä. (Företrädesvis den äldre och svarta varianten i det kraftigare materialet.)
- På axelklaffarna bärs hylsor i svart tyg med tjänstetecken enligt samma bruk som till kappa m/1872 respektive m/1886.
- Mössöverdrag utformat enligt ovan får bäras till m/ä.

4.5.9 Livpälsar

Kraftigt förstärkningsplagg med pälsfordrat liv och (uppfällbar) krage.

Känd beskrivning över livpäls före m/1905-1910 saknas. Enligt 1913 års rullas beskrivning av livpäls m/1905-1910 var den utförd i grågrönt linne, med två utanpåliggande fickor och med axeltränsar och gradbeteckningar från m/1910-systemet. Livpälsen knäpptes framtill med sex stora knappar. De tre knapparna på respektive ficklock, de två på respektive ärm samt de två på fällkragens undersida var av den mindre modellen. Samtliga (för officerare och fanjunkare) av fastställd modell.

Det får antas att livpäls m/1905 överensstämmer med m/1905-1910 förutom att blanka knappar och axelklaffar användes.

Råd för nutida bärande

- Plagget bärs endast vid enskilt uppträdande.

4.6 Skodon

4.6.1 Ridstövlar

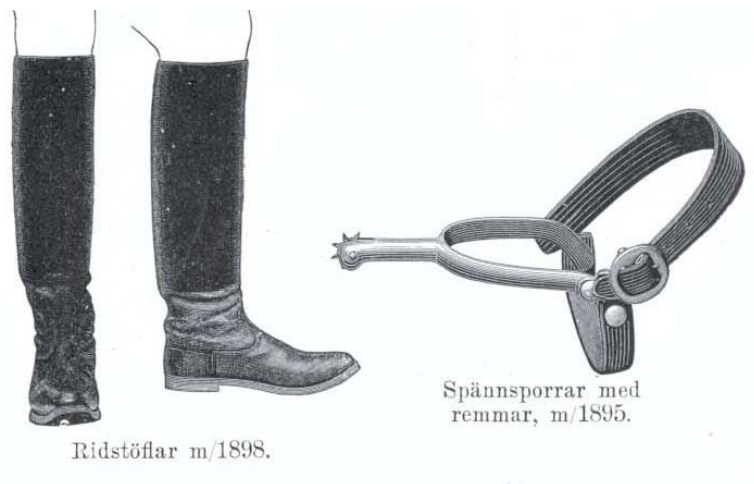
Ridstövlar m/1898 bars utanpå byxorna, skaften skulle nå upp till knäveckan. (go 28/1 1898 nr 91)

Ridstövlar var tillåtna tillsammans med ridbyxor för officerare och underofficerare från 1870 vid exercis och fälttjänst och obligatoriska till daglig dräkt för samtliga från 1890. (go 5/2 1870 nr 37)

Stövlarna skulle till m/ä vara svarta, knälånga och var före 1898 uppdragna och hjärtformade kluvna framtill. År 1898 infördes raskurna stövlar.

Figur 58 Ridstövlar med spännsporrar.

Ridstövlar m/1898.

Spännsporrar med remmar, m/1895.

Råd för nutida bärande

- Ridstövlar i nutida utseende och även utförda i gummi får användas.
- Ridstövlarna skall nå knäveckan.
- Sporrar bör bäras till ridstövlar av officer och beridet manskap.

4.6.2 Stövletter

Släta svarta skodon utformade som kortskaftade stövlar och utrustade med resårer på sidorna. Stövletterna slutade några cm ovanför fotknölarna. Officerare bar klacksporrar med korta halsar till stövletter.

Figur 59 Stövlett med klacksporre.

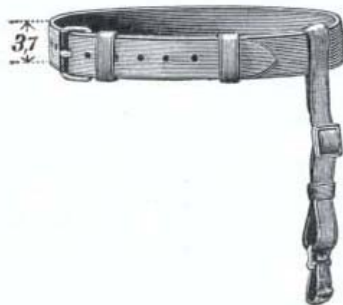
Figur 60 Jodhpurs med klacksporre.

Råd för nutida bärande

- Stövletter med klacksporrar bör bäras till långbyxor.
- Officerares stövletter bör alltid försees med klacksporrar.
- Med hänsyn till stövletterna var ankelhöga och saknade snörning bör vid brist på stövletter i första hand svarta skodon med liknande utseende användas. Så kallade jodhpurs kan därvid vara ett lämpligt alternativ.

4.7 Utrednings- och remtygspersedlar

Sabelkoppel m/1898 alt m/1899 utgörandes av livrem och bärrem bars under vapenrock när paraddräkt och daglig dräkt bars. Skulle bäras utanpå livplagget när revolverfodral bars. (go 6/6 1899 nr 675)

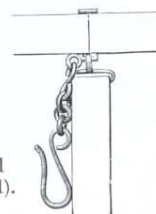

Sabelkoppel m/1899.

Sabelkoppel m/1898 (med bärrem m/1898).

Sabelkoppel m/1859 av gulddgalon var tillåten persedel. Fodrades med svart skinn och försågs med förgyllda söljor och beslag att bäras utanpå syrtut och bigesch. (go 30/12 1859 nr 767, 7/12 1872 nr 791, 4/4 1878 nr 229 och 6/6 1899 nr 675)

Beslag till sabelkoppel m/1859 (tillåten modell).

Figur 61 Sabelkoppel m/1859 (på bilden utan bärrem).

Portepé m/1797 av gulddragearbete. (go 14/7 1797, 10/7 1829 nr 395 och 4/6 1845 nr 444)

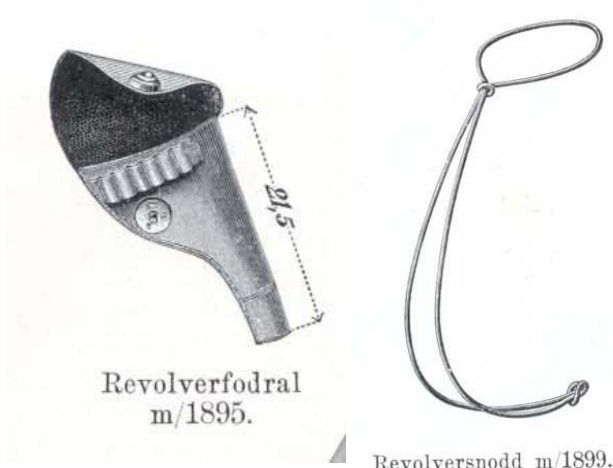
Portepén var tillverkad i gulddragearbete och hade ränder och foder i svart färg under en lång period. Efterforskningar har visat att den skall ha ränder och foder i blå färg (Forsslund 1996).

Portepé.
(Sabelhandrem.)

Revolverfordral m/1895 av ofärgat läder (go 11/5 1895 nr 515), bars på sabelkopplets livrem. Fodralet har lås, försett med samma knapp som vapenrocken.

Revolversnodd m/1899 av ofärgat läder skulle bäras då pistol/revolver medfördes. (go 6/6 1899 nr 675 och 12/3 1900 nr 301)

Figur 62 Revolverfordral m/1895.

Livrem av svart läder bars till stor och liten paraddräkt av gruppbefäl och meniga samt till fältdräkt. Äldre livremmar var bredare och bars med ett näst intill fyrkantigt mässingsspänne. Från 1894 bars en något smalare livrem med ett runt spänne med Svea respektive Göta rikes vapen.

Livrem bars ofta med bäranordning för faskinkniv alternativt bajonett och kunde även förses med patronväskor (kartuscher) om karbin bars.

Patrongördel alternativt patronväskor på livremmen kunde bäras till stor och liten paraddräkt av gruppbefäl och meniga beväpnade med eldhandvapen. Faskinkniv bars ej till patrongördel.

Råd för nutida bärande

- Bredare livrem av svart läder med blankt mässingsspänne bärs av manskap.

Utredningspersedlar.

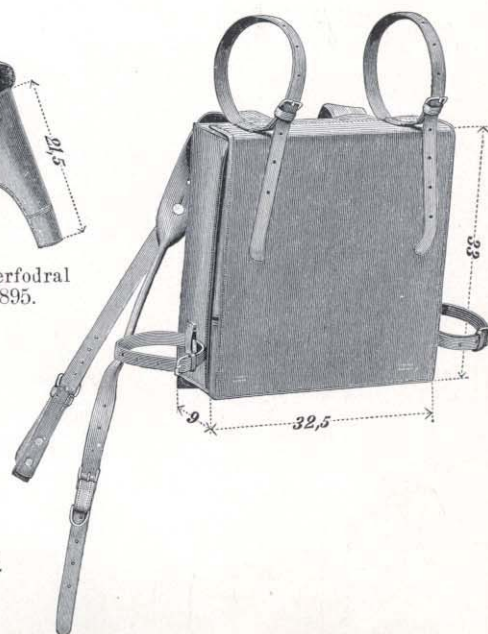
(Mätt i cm.)

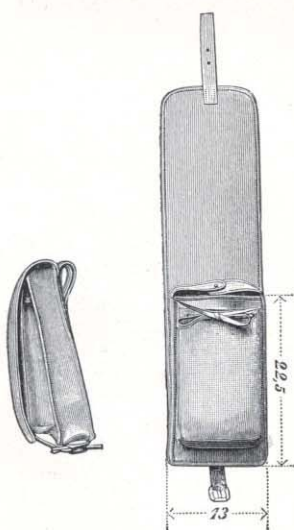
Officersränsel m/1898.

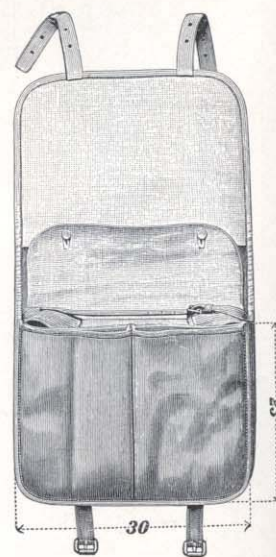
Revolverfodral
m/1895.

Kikarfodral.

Reservportionsväska m/1898.

Officersväska m/1898.

Av bilden ovan framgår utredningspersedlar till fältdräkt för officerare. Till fältdräkt bars livremmen utanpå vapenrocken.

4.8 Skärp

Skärp m/1819-1829 för officer var virkad av gult redgarn (silke) med bred mellanblå rand samt försågs med två tofsar i samma färger. Tofsarna fick ej hänga längre ned än 6 cm nedanför vapenrocken. (go 17/3 1819 nr 132, 6/8 1819 nr 453 och 10/7 1829 nr 395) Skärp m/1819-1829 för regementsofficer hade silkesbuljoner ytterst. Skärp för kompaniofficer bars av fanjunkare men inte av sergent, vilken hade ett enklare blå-gult skärp med läderspänning.

Skärp användes inte till dans. (go 8/11 1845 nr 837)

Figur 63 Skärp m/1819-1829 för kompaniofficer.

Figur 64 Skärp m/1819-1829 för regementsofficer.

Skärp m/1829 för regementsofficerare.

Skärp m/1829 för kompaniofficerare.

Råd för nutida bärande

- Regimentsofficer får vid brist bära skärp för kompaniofficer.
- Kadett bär skärp för kompaniofficer.
- Skärp får avläggas vid dans.
- Avståndet mellan spänne och tofsarnas överdel får vara maximalt 15 centimeter. (*UniR A m/ä*)
- Skärpet bärs på framsidan mellan vapenrockens två nedersta knappar och på ryggen ovanför de två ryggknapparna.

4.9 Blankvapen

Sabel med ”porte-épée” skulle nyttjas i tjänsten under all tjänsteutövning. Sabeln fick avläggas vid inre tjänst eller när särskilda skäl fanns, dock aldrig framför trupp eller av dagbefäl. (*TjR A 1889* del I kap IV Klädsel § 3 mom 1) Sabel bars regelmässigt dagligdags till uniformen minst intill 1920-talet. Vid Kungl. Fälttelegrafkåren upphävdes bestämmelserna om bärande av sabel 1928 genom kårorder nr. 69. (*K.I. § 16 mom 181; respektive Ing 3 K.O. 69/28*)

Vid tjänst till fots bars sabel hängande i sabelbärrem som trädde genom ett hål i midjesömmen på vapenrockens och kappans vänstra sida. Vid bärande av kollett stack sabelbärremmen fram under kanten på plagget. Sabel bars ej utanpå kappa annat än vid vaktjänst. Till syrtut användes sabelkoppel klätt med guldgalon.

Under 1800-talet fanns en mängd sablar, många av dem så kallade tillåtna modeller. Försök gjordes i mitten av 1800-talet att införa en enhetsmodell för infanteriet. Det kom dock att dröja fram till 1899 tills detta fullt ut genomfördes i praktiken. Nedan redovisas de särskilda modeller som fanns för Fortifikationen under 1800-talet samt den senast fastställda sabeln som också bars till m/ä, den ännu gällande m/1899.

4.9.1 Äldre 1800-tals modeller för fortifikationen

Sabel ca 1830 för officer vid Fortifikationen. Fäste av förgylld mässing med två sidospänger och med lejonkappa, parerstångens bakre del utformad som ett bockhuvud. Eneggad kling med flat rygg och med skålslipning. Blånad och förgylld på en längd av 27 cm på ytersidan med Carl XIV Johans krönte namnchiffer över korsade svärd och lilla riksvapnet. På innersidan med Frans Josef Oscars namnchiffer under kronprinskrona och Norges vapen. Total längd 90,8 cm, klingans längd 78 cm. Blank balja av stål med förgyllda och ornamenterade beslag. (Berg 1995, s 117)

Sabel m/1859 för officer vid Fortifikationskåren. Fäste av förgylld mässing med ornamenterad parerplåt. Eneggad klinga med förstärkt upphöjd rygg som går till spetsen och med svagt utformad klack, total längd 96,2 cm, klingans längd 83,7 cm. Blank stålbalja med förgyllda band för koppelringarna. (Berg 1995, s 136)

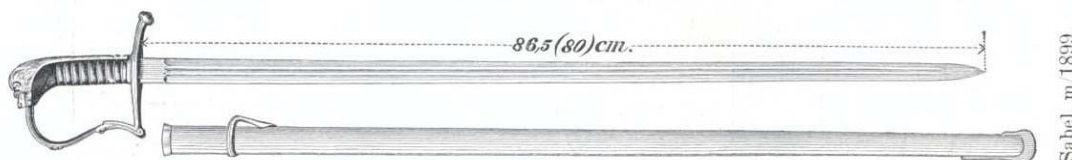
Sabel m/1876 för sergeant vid Fortifikationen (variant). Fäste av mässing. Eneggad klinga med skålslipning på en längd av 46 cm, total längd 87 cm, klingans längd 74,9 cm. Svart balja av stål med förgylld bäranordning. (Berg 1999, s 85)

Figur 65 Sabel ca 1830 för officer vid Fortifikationen.

Sabel ca 1890 för officer vid Fortifikationen. Fäste av förgylld mässing med sidospäner och parerstång samt lejonkappa. Eneggad böjd klinga med skålslipning. Total längd 91 cm, klingans längd 79,2 cm. Blank stålbalja med två koppelringar. (Berg 1995, s 162)

4.9.2 *Senast fastställda modeller för fortifikationen*

Sabel m/1899 för officerare vid infanteriet och fortifikationen (go 6/6 1899 nr 675). Fäste av förgylld mässing med parerstång samt lejonkappa. Tveeggad klinga med två blodränder. Mattetsade på en längd av 36,5 cm samt förgylld och graverad med bladornament, lilla riksvapnet och en strålande stjärna på var sida. På yttersidan ordet "Fäderneslandet" och på innersidan "Konungen". Total längd 100,2 cm, klingans längd 86 cm (kortare variant på 80 cm finns). Balja av stål ursprungligen förnicklad senare svärtad (1912). (Berg 1995, s 168f)

Sabel m/1899 för sergeant. Fäste av mässing med parerstång och slät kapp. Tveeggad klinga med två blodränder. Total längd 95 cm, klingans längd 83 cm. Balja av stål, m/1899 blank, m/1912 svärtad. (Berg 1999, s 99)

Figur 66 Sabel m/1899 för officer.

Faskinkniv m/1848. Faskinkniven hade fäste av mässing med tråkavel, eneggad klinga med flat rygg och balja av svart läder med två mässingsbeslag samt bärbygel. Total längd 58,5 cm, klingans längd 44 cm. Bars med handrem m/1850. (Berg 1999, s 72)

Faskinkniv m/1848 med handrem m/1850 bars av manskap till stor och liten paraddräkt (när ej bajonett bars).

Figur 67 Faskinkniv m/1848 med balja av läder med två mässingsbeslag.

Råd för nutida bärande

- Sabel m/1899 skall användas framför trupp, vid enskilt uppträdande kan andra modeller bäras.
- Kadett bär i första hand sabel för sergeant, vid brist sabel för officer.
- Sergeant i ledet bär samma beväpning som manskapet.
- Faskinkniv bör bäras av manskap när ej bajonett bärs till paraddräkter och vid tjänst som ordonnans motsvarande.

4.10 Eldhandvapen

I de flesta fall fastställdes inte en speciell modell av eldhandvapen för fortifikationen utan modeller från infanteriet och kavalleriet har brukades. Karbin m/1894 fanns dock i en något förändrad version för fortifikationen. Karbin användes eftersom fortifikationen tillhörde de beridna truppslagen.

Karbin m/1894 för fortifikationen. Längd 95 cm, vikt 3,4 kg, kaliber 6,5 mm. Helt överensstämmande med den ”vanliga” karbin m/1894, men urtagning för remmen och spännet på kolvens högra sida täckes med en mässingsskiva, varjämte bakre bandet har rembygel på undersidan och en annan rembygel sitter på kolvens underkant. Ej avsedd för bajonett. (Alm 1953, s 360, s 295f)

Från 1914 fanns en förändringsmodell på karbin m/1894 så att bajonett m/1914 kunde fästas på den.

Som kuriosas kan nämnas att när Fältsignalkompaniet sattes upp 1871 så fastställdes som dess beväpning, utöver faskinkniv, revolver av kavalleriets modell (m/1871) samt i och för exercis och vaktjänst gevär av 1868 års förändringsmodell. (go 31/10 1871)

Råd för nutida bärande

- Manskap använder sitt personliga vapen (idag automatkarbin 4/5).
- Bajonett bärs om det finns till vapnet och om inte faskinkniv bärs.
- Vapenrem av brunt eller svart läder används.
- Hylsa till bajonett av brunt eller svart läder används.
- Officer som bär pistol bär denna i svart eller brunt pistolfodral och vid behov med pistolsnodd i svart eller brunt läder.

4.11 Handskar (vantar)

Till paraddräkt bars vita eller gula handskar. Till daglig dräkt fick gula (vita) handskar bäras, senare endast bruna. I fält och vid fälttjänstövningar bars bruna handskar. (go 26/3 1902 nr. 363)

Råd för nutida bärande

- Vita handskar (vantar) bärs till paraddräkt.
- Bruna eller svarta handskar bärs till daglig dräkt och i fält.

4.12 Särskild utrustning

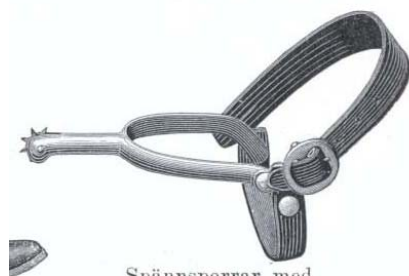
4.12.1 Dagbricka

Råd för nutida bärande

- Dagbricka m/1799 för officer bärs på bröstet i förkortat band av blå sidenrips med rosetter till vapenrock. Den bärs utanpå kappa. Bandets längd skall vara sådan att vaktbrickan sitter omedelbart under ståndkragen på vapenrocken. Till kappan skall endast rosetterna vara synliga. Dagbricka bärs av:
 - o Vaktchef
 - o Chef och fanförrare vid honnörsvakt
 - o Fanförrare vid fanvakt
- Dagbricka av annat utförande bärs enligt lokala tillämpningar.

4.12.2 Sporrar

Spännsporrar m/1895 med remmar bars till ridstövlar. (go 28/1 1898 nr 91)

Spännsporrar med remmar, m/1895.

Figur 68 Spännsporre m/1895.

Klacksporrar med raka halsar användes till långbyxor. (go 4/6 1845 nr 444 och go 28/1 1898 nr 91)

Figur 69 Klacksporre.

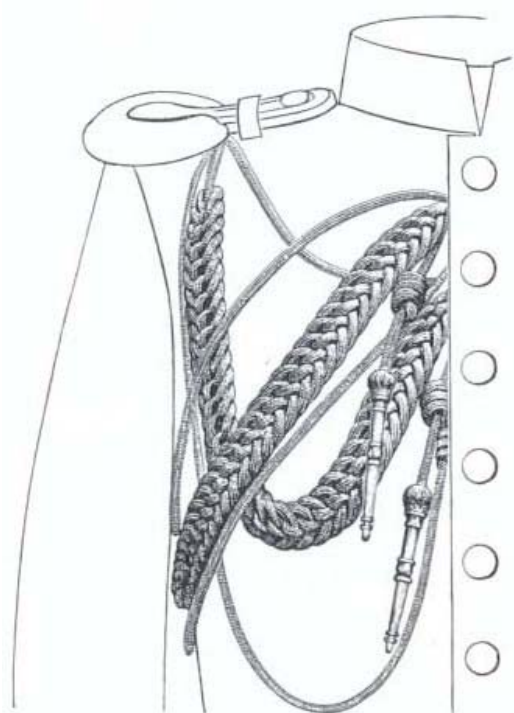
Råd för nutida bärande

- Spännsporrar bör bäras till ridstövlar av officer och beridet manskap.
- Klacksporrar bör bäras när stövletter och långbyxor bärs.

4.12.3 Ägiljetter

Råd för nutida bärande

Ägiljetter bärs av personal därtill berättigad enligt *UniR FM 2003* (bärande principer dock enligt *UniR A m/ä 1994*). Ägiljett m/1816 fästs på vapenrock m/ä enligt bild nedan

5 Hästutredning

Fortifikationen hade status av beriden enhet. Därför bars ridbyxor, ridstövlar och kollett.

Figur 70 Stor paraddräkt. Parkkompaniet vid Kungl. Svea ingenjörkår med hästar.

Valltrapp m/1876 för Fortifikationen

Valltrapp m/1876 tillverkad av kläde, blå med gul kant samt fortifikationsstjärna omgiven av strålar i bakre hörnen i gult kläde. (go 23/2 1876 nr 121)

Valltrapp bars till stor parad samt om vädret så krävde även till annan dräkt. (*TjR A 1889*, del I kap IV § 3 mom 7)

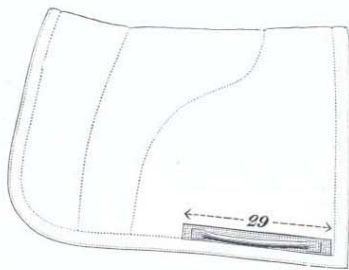
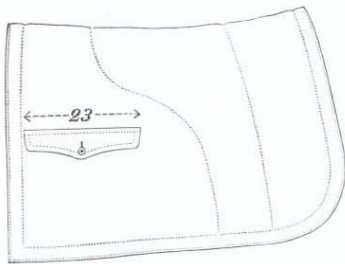
Figur 71 Valltrapp m/1876 Fort.

Hästutredningspersedlar

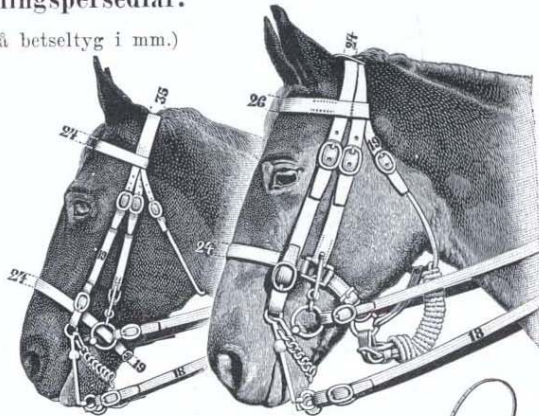
- Betseltyg med grimma m/1890 av ofärgat läder med söljor och spännen av vit metall.
- Förbygel och ländstycke av ofärgat läder fick användas där så ansågs lämpligt (go 13/6 1891 nr 591)
- Sabelhylsa m/1899 för beridna officerare, fästes på sadelns vänstra sida. (go 6/6 1899 nr 657)
- Sadel engelsk med baksvits och stålstigbyglar. (go 18/10 1845 nr 795)

Hästutredningspersedlar.

(Mått i cm., å betseltyg i mm.)

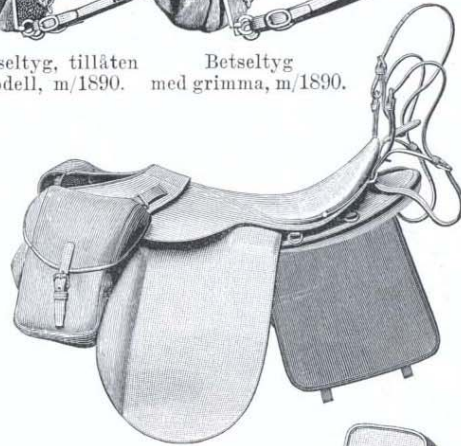

Vojlock m/1899.

Betseltyg, tillåten
modell, m/1890.

Betseltyg
med grimma, m/1890.

Sabelhylsa m/1899.

Bladsadel med tillbehör m/1899.

Råd för nutida användning

- Valltrapp m/1876 för Kungl. Fortifikationen skall användas till stor parad.
- I tillämpliga delar bör bestämmelserna i *UniRA m/ä 1994 kap 5 "Hästutredning"* följas.

Litteratur

Förkortningen ”go” står för Generalorder, under den aktuella perioden finns dessa publicerade som bilaga till *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Tidskrift (KKrVAT)*. I regel är tidskriften sammanbunden med handlingarna. De är dels daterade med det datum då de fastställdes samt dels med ett årsvis löpande ordningsnummer. Förkortningen ”UUB” står för Uppsala universitetsbibliotek.

Alm, Josef, *Arméns eldhandvapen förr och nu*, Armémuseums handböcker I, Stockholm 1953.

Areen, Ernst A. & Lewenhaupt, Sten, *När och hur böra ordnar bäras? – Kortfattad handledning*, Eskilstuna 1929.

Bellander, Erik, *Dräkt och uniform – Den svenska arméns beklädnad från 1500-talets början fram till våra dagar*, Kungl. Armémuseums handböcker nr 3, Stockholm 1973.

Berg, Olof P., *Svenska blankvapen – Del I officersvapen*, 2:a upplagan, Göteborg 1995.

Berg, Olof P., *Svenska blankvapen – Del II armén: underofficers- och manskapsvapen, flygvapnet, hirschfänger*, 2:a upplagan, Göteborg 1999.

Bernström, Åke, Traditioner, I: Bernström, Åke (red), *Svea ingenjörregementes historia*, Södertälje 1992, s 364-388.

Braunstein, Christian, Uniformer m/ä – förr och nu, I: *Meddelande 57 Armémuseum 1997*, Armémuseum, Stockholm 1998, S 141-163.

Forslund, Lars, *Portepé m/1797*, Johanneshov 1996.

Hellspong, Mats, Fältgrått och khaki – Om 1900-talets svenska arméuniformer som tidsspegel., I: *RIG* 1987/2.

Johansson, Curt, Uniformer vid Ing 2, I: Lundström, Per-Anders (red), *Göta ingenjörkår band två*, 1999, s 271-277.

Johansson, Curt & Lundström, Per-Anders, *Bodens ingenjörregementes historia*, Boden 1990, s 350-358.

Karlsson, Tore, *Uniformsdetaljer, en samlares minnesanteckningar*, Samlarförbundet Nordstjärnan, Stockholm 1980.

Kjellander, Bo, *Med sabel och ritstift – C P Groth och hans bilder från officersliv m/ä vid Östgöta trängkår 1907-1923*, Stockholm 1987.

Kårinstruktion (K.I.) för tjänsten inom Kungl. Fälttelegrafkårens etablisement 1920, Kungl. Fälttelegrafkåren, Stockholm 1921, kap. II § 16. Klädsel. mom. 177-198, s 34-36.

Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Tidskrift (KKrVAT), Kungl. Krigsvetenskapsakademien, Stockholm.

- Löwenhielm, Fredrik, *Svenska ordnar och medaljer*, 2:a upplagan, Stockholm 1998.
- Munthe, Ludvig W:son (red), *Kungl. Fortifikationens historia. 5:1 – Personal, fältförhållanden 1811-1900*, Filipstad 1951(-1952), 2 vol, s 411-431 & bilaga 21.
- Rosén, Mats, *Mösseblem & bröstblem för nordiskt civil- och militärflyg*, Stockholm 1980, s 44-46.
- Runnberg, Bertil, *Uniformen, Fortifikationen 350 år 1635-1985*, Stockholm 1986, s 395-406.
- von Schreeb, Hans, *Uniformstraditioner*, Särtryck ur *Armén* 1962-1963, Stockholm 1966.
- Svenska Arméns rulla innefattande officerare, civilmilitär personal af officers rang och civilpersonal jämte utdrag ur svenska flottans rulla och Norges statskalender rörande armén 1902.*, Sammandrag af order och föreskrifter, rörande officerarnas och likställdas gradbeteckning, klädsel, m. m., Stockholm 1902, s 207-250.
- Söderberg, Nils (red), *Flyghistorisk revy nr 26 – Kring ett flygvapens tillblivelse*, 26/1976, Svensk Flyghistorisk Förening (SFF), Stockholm 1976.
- Tidskrift i Fortifikation (TiF)*, olika årgångar.
- Tjänstgöringsreglemente för Armén (TjR A 1889)*, Stockholm 1889.
- Uniformsreglemente för armén avseende m/ä-uniformer – UniR A m/ä 1994*, Chefen för armén, Stockholm 1994.
- Uniformsreglemente för Försvarsmakten (UniR FM) 2003*, Försvarsmakten Högkvarteret, Stockholm 2003.
- Westerberg, Rolf & Nilsson, Ingemar, *Flyghistorisk Revy 2001 - Flygarnas vingar – En sammanställning av tjänstetecken för flygande personal inom svenska försvarsmakten 1914-2001*, Svensk Flyghistorisk Förening (SFF), Stockholm 2001.
- Åström, Torsten R., *Den svarta kragpegeln samt den strålande stjärnan – något om uniformstraditioner*, Särtryck ur *Tidskrift i Fortifikation (TiF)* nr 4 1971.